

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
(ДОНЦ)

КОЛО СВЯРОГА

*Збірка інформаційних та
методичних матеріалів*

м.КРАМАТОРСЬК

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
(ДОНЦ)

КОЛО СВАРОГА

Збірка інформаційних та методичних матеріалів
на допомогу керівникам гуртків,
педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, учням
для підготовки до обласного конкурсу хліборобських обрядів
«Коло Сварога»

м.КРАМАТОРСЬК

УДК 392
ББК 63.52(4Укр)
К61

Укладач: Гнибіда О.А., методист Донецького обласного еколого-натуралістичного центру

На етнічній території України населення здавна займалося хліборобством. У давні часи трипільської культури, ще чотири тисячі років до н.е., вирощування злаків посідало чільне місце серед інших видів господарських занять — таких, як мисливство, збиральництво, рибальство, до певної міри тваринництво. Сприятливі кліматичні умови, погідний ландшафт, родючі чорноземи спонукали до праці у полі. Минали тисячоліття, відбувалися переміщення давніх хліборобських племен з місця на місце, і все ж хто б не оселявся на тій землі — неодмінно відновлював традиції вирощування хлібних злаків.

У результаті безперервної протягом століть хліборобської діяльності на сучасній території України створилися багаті народні традиції у плеканні зернових культур.

Збірка містить інформаційні та методичні матеріали на допомогу керівникам гуртків та творчих об'єднань еколого-натуралістичного спрямування, учителям та учням загальноосвітніх навчальних закладів для підготовки до участі в обласному конкурсі хліборобських обрядів «Коло Сварога».

Подані матеріали можуть використовуватись при підготовці та проведенні навчальних занять у позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, проведенні позакласних та позашкільних виховних заходів, стануть у нагоді у науково-дослідницькій роботі учнів при вивченні та дослідженні хліборобських обрядів, традицій та звичаїв українців, в організації та діяльності Музеїв Хліба при навчальних закладах.

Робоча мова збірника – українська.

Донецький обласний еколого-натуралістичний центр, 2016

ЗМІСТ

«Хто Коло це знає, той Предків скарб знайде!»	6
Українська народна віра	6
Календарні хліборобські обряди	10
СВЯТА Й ОБРЯДИ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ	12
Сварог	14
Сварог (Міф)	16
Український народний календар	19
ЛІТОЧИСЛЕННЯ	19
Народний календар українців	21
Календар зими	22
Календар весни	27
Календар літа	31
Календар осені	36
Стародавні народні Свята в нашій літературі	42
Коло Свароже	43
Заповіді Рідних Богів. Заповіді Бога Сварога	46
ПОЛОЖЕННЯ про обласний конкурс календарних хліборобських обрядів «Коло Сварога»	48
Заявка на участь в обласному конкурсі календарних хліборобських обрядів «Коло Сварога»	52
Умови проведення обласного конкурсу календарних хліборобських обрядів «Коло Сварога»	53
Список рекомендованих джерел	56

«Хто Коло це знає, той Предків скарб знайде!»

Коло Свароже на 7525 літо

Предками давно було помічено, що людина має жити синхронно з вібраціями Космосу, як ритмічний організм. Свята мають чергуватися з періодами буденної праці. А хаотичність, невпорядкованість життя руйнує тіло і душу. Тому всі свята Кола Сварога (Зодіаку, річного календаря) у Пращурів були покликані гармонізувати тілесну і духовну сутність людини з божественними космічними ритмами Природи, Бога. Адже святкові обряди, узгоджені з річними фазами небесних світил, розвивають і зміцнюють добрі, корисні природні сили і нейтралізують шкідливі ворожі енергії. Тому в старі часи кожен обряд здійснювався тільки у певний, строго визначений старійшинами, волхвами, жерцями, час Кола Сварога.

Згідно з Колом Сварожим, наступне 7525 літо настане 26 лютого 2017 р. і проходитиме під знаками Богів Сварога і Дажбога, оскільки перший весняний молодий Місяць народиться саме у Їхній день (неділю).

Українська народна віра

Обрядовість і календар

Життя українського язичника від народження до самої смерті супроводжувалося певними ритуалами, що українською мовою називаються обрядами і означають «порядок, лад», тобто ряд послідовних дій, що мають свої правила, які слов'яни виконують щодня. Давнє слов'янське значення слова ряд — черга, шеренга, а також — договір, угода. Це слово має також і конкретне значення: ряд — збиті з дощок столи з лавами, які наші пращури збивали спеціально для частування великої кількості людей на весіллях, поминках, інших родинних урочистостях. Саме «обрядування» первісно означало обхід гостей по рядах з частуванням (стравами, напоями), без якого не обходилося жодне із язичницьких свят. Відомі ритуальні бенкети, які називалися братчинами, і відбувалися після кожного Богослужіння, особливо на великі свята сонячного циклу Кола Сварожого, коли, окрім частування, передавалася по ряду ритуальна чаша або ріг — символ добробуту. Кожен учасник братчини, тримаючи ріг зі священним напоєм, виголошував славу Богам і передавав його далі за ходом Сонця (посолонь, тобто справа наліво). Пізніше слово обряд стали застосовувати до всіх родинних чи святкових народних церемоній.

У язичницькій вірі найбільшими родинними святами кожної людини є три: **народження, весілля і похорон**. Сучасникам важко зрозуміти, що похорон може бути урочистою подією, однак давній язичник розумів свій перехід до світу Нави як свято поєднання зі своїм Родом, але вже в новій якості — у гурті Предків. Поряд із цими головними етапами людського життя відзначалися ще й

проміжні: посвячення в Рідну Віру, наречення дитини (надання імені), вікові ініціації (в один рік, у сім років і на повноліття), а також станові ініціації (посвячення у воїни, висвячення в духовний сан тощо). Багато обрядів було пов'язано з важливими подіями життя родини: побудовою, переходом до нової хати, купівлею худоби, вигоном її на пасовище, оранкою, сівбою. Та найбагатшими залишаються календарно-обрядові звичаї, які в давні часи строго узгоджувалися з астрономічним станом космосу, завдяки чому в українців виробились космогонічні міфи про Сотворення світу, великодні, купальські, обжинкові релігійні тексти, що дійшли до нас у фольклорних записах.

Язичницький календар має назву **Коло Свароже**: «Мати-Птиця співає про дні ті, і чекаємо на часи, коли крутитися стануть Кола Сварожі до нас, і часи ті настануть для нас» (Велесова Книга). Коло Свароже наших предків — це сучасною мовою зодіакальний круг. Сварог — чоловіче втілення Всесвіту, Бог-творець Всесвіту, небесний коваль, що викував світ, створив перших людей, населив Землю живими істотами, став покровителем шлюбу і сім'ї. В індоєвропейській традиції Сварог (ведійський Тваштар) зображався з топірцем у золотих руках, звідси й відомий вислів про «золоті руки» означає майстра, творця. В Рігведі він має ще епітет «прекраснорукий», тобто Бог-митець. Сварог — творець усіх живих і мертвих форм природи. Він є втіленням космічних потуг: світла, вогню й повітря. Він — батько зодіакальних сузір'їв (Божичів), які отримали по-батькові — Сварожичі: «Се Отець Сварог, а інші суть Сини» (Велесова Книга, дощ. 22). Сварог вшановується в різних обрядах Коло Сварожого як універсальна постать Божественних потуг: «Сварог, що створив світло, це Бог світла, і Бог Прави, Яви і Нави, се маємо їх як істину» (Велесова Книга, дощ.15-А).

Сварог починає **Різдвяні свята** (21 грудня, зимове сонцестояння), тому в Богослужіннях сучасних громад Рідної Віри йому в ці дні готується дванадцять або тринадцять страв (згідно з відродженим календарем і залежно від кількості місяців у році), читаються спеціальні молитви. На Різдво Божича-Коляди також згадується Числобог — Бог Часу. Походження цього Бога сягає індоєвропейських часів. У греків йому ідентичний Кронос (пор. хронологія — рахунок часу), у римлян — Сатурн, якому присвячувались сатурналії — зимові свята, подібні до слов'янської Коляди. За Велесовою Книгою, Числобог рахує дні і ночі (згадана вище дощ.11-Б). Дітям, які народжувалися в різдвяні дні надавалися імена, значення яких пов'язувалось з колом, наприклад поширеним було ім'я Коловрат, Колобуд (дослівно «коло вертящий», «коло пробуджуючий», тобто той, хто будить Сонце). На другий день Різдвяних свят здійснюються обряди на честь **Рода — Прабога**, творця людського роду. Род — духовна енергія Пращурів, яка єднає усі покоління: покійних, живих і ще ненароджених, отже, він є ядром, що зміцнює народ і формує його майбутнє. Рода і Рожаниць «годують» кашею, пирогами, варениками й самі прилучаються до цих пожертв. На дванадцятий день після Різдва — обрядове освячення води, що припадає переважно на 1-2 січня (**Водокрес**), адже саме в цю ніч починається рух вод до весни, відбувається зміна полярності води (так звана «жива вода»). Ці свята ідуть під знаком Богині Дани — втілення жіночого першопочатку Всесвіту, що складає пару протилежностей з Вогнем (Сварогом). На межі січня і лютого відбуваються обряди вшанування **Богині Стрічі** (слов'янська Стріча — дослівно «добра Доля», її антипод Нестріча), тому ці обряди мають назву Стрітіння, і означають «стрічу» Зими з Весною, які в давні часи супроводжувались інсценізацією боротьби холоду з теплом, молитвами про добре літо,

умилостивленням добрих сил природи. В цей день пробуджується громоносна сила, тому освячується «громична» свічка, яка вважається оберегом від блискавки, а також лікувальним засобом від різних хвороб. Найбільшим святом після Стрітіння в лютому є **Чортовий тиждень**, який супроводжується своєрідними маскарладами, рядженими, загальними веселощами. Покровителем цих обрядів є постать Велеса — Бога таємничих знань, музики, поезії, який є зв'язковим світів Нави і Яви (духовного світу Предків з живими нащадками). Він — Бог честі, присяги, а також і матеріальних благ, покровитель тварин. Давнє значення цих обрядів полягало в освяченні кожного подвір'я, господарства рядженими волхвами (в масках тварин), що мало сприяти родючості, добробуту родини. Саме карнавальне вбрання учасників дійства стало причиною християнського перекирчування образу Чорта, як волохатого, рогатого, хвостатого. Чорт, Чорнобог — символ ночі, зими, холоду, але водночас і таємничості, рівноваги в природі, відвертості, ворожіння, адже ніч виявляє деякі речі, невидимі вдень (наприклад, сузір'я, що є провідниками до певних Божественних сил, Чумацький шлях та ін.). **Свято Колодія**, що відбувається в кінці лютого вказує на те, що «Коло діє», тобто наближається до весни, до Великого дня (після весняного рівнодення), коли Сонце переможе темряву. Щоб наблизити цей час, кожна істота має знайти пару. Тому обрядовість Колодія покликана символічно «покарати» порушників звичаю, тих, хто не одружився в попередньому Колі Сварожому і побажати їм знайти пару в наступному Колі (від Колодія до Колодія). Неодруженим парубкам чіпляють до ноги «колодку» (фалічний символ), приспівуючи при цьому жартівливих пісень, які мають примусити замислитись і спонукати до одруження. Настає весняне рівнодення, а в неділю за ним — **Великдень Дажбожий** (наші предки не пов'язували його з повним місяцем), адже це було свято Сонця. Дажбог, за визначенням В.Шаяна, — животворне горіння в душі нації, батько людського щастя, добра, блага, любові, тобто Добростану. Саме тому в цей день був звичай обрядового цілування на знак добра і любові та взаємного обдаровування писанками — символами відродження природи. На двадцять п'ятий день після Великодня святкується **Рахманський Великдень**, або **Середа Права**. Сучасні Громади Рідної Віри пов'язують цей день із вшануванням духовних законів Прави, тобто Всесвіту. Шкаралупа від великодніх писанок в цей день пускається на воду річок, що пливають до моря — цей обряд символізує обмін інформацією з духовними силами індоєвропейців (в образі «рахманів» — брагманів). 22 квітня — **свято Лади** — Богині жіночої пристрасті, материнства. Вона — старша Рожаниця, мати двох першопочатків життя Лелі (втілення води й жіночості) і Полеля (втілення вогню й чоловічої сили). У цей день також вшановують і молодшу Рожаницю, Лелю (або Лялю) — Богиню дівочого кохання. На її честь водять хороводи — «лельники». Дослівно Леля, Ляля означає «лялечка, маленька дівчинка», так називають і дівчинку, навколо якої водять обрядове коло, і яка після обряду обдаровує всіх учасниць дійства обрядовими стравами, гостинцями. Ім'я Ляля надають дівчаткам, які народжуються близько до цієї дати. Наступного дня, 23 квітня вшановуються чоловічі сили природи: Ладо (чоловіча пара Лади), **Ярило** — Бог весняного Сонця й розквіту. Ладо згадується у Велесовій Книзі як Бог-Предок, який відкрив достойному русичу Квасурі секрет приготування священного напою сури, якою слід прославляти Богів Прави (дощ.22). Хлопчиків, народжених в цей день, називали іменами з коренем Яр — плодючий: Ярець — народжений на Ярила, Яролик — подібний лицем до Ярила, Ярополк — військо Ярила, Ярослав — слава Ярила, Ярун — родючий, життєдайний, Ярчик — пестливе від Яр та ін. Велесова Книга стверджує: «Ярбог

править весняним цвітінням і Водяниками і Лісовиками і Домовиками» (доц. 38-А). 2 травня молять **Богиню Живу** про життя і здоров'я. За повір'ями вона перетілюється в зозулю й кує (проорокує), скільки років житиме людина. В середині травня (сьомий тиждень після Великодня) здійснюються **обряди русалій**. Русалок є «тридев'ять сестриниць», які опікуються певними рослинами, тому їхні імена пов'язані з назвами квітів і трав («Сварог», 1997, вип.6). На русаліях вшановується й Берегиня — жіноча продукуюча сила природи. Її ім'я дослівно означає «народжена на березі», що вказує також на її зв'язок з водою. Загалом Берегиня славиться на всі жіночі свята: Рожаниць, Русалії, Мокоші, Дани, Долі та ін. У Велесовій Книзі Берегиня згадується як провісниця славних перемог русичів, і в цьому сенсі вона зливається й з образом Матері-Слави. Червневі обряди присвячуються переважно Світовиду (літньому), Вогнебогу (Симарглу) та Купайлу, що символізують літній небесний вогонь — сонцекрес (сонцестояння), кульмінацію денного світла (найдовший день). **Купальські обряди** присвячуються шлюбу молодих пар, які тут освячуються живим вогнем і живою водою та зустрічають вранішнє Сонце, щоб прославити його піснями, після цього молодята просять благословення у батьків і священика — волхва. 20 липня починаються обряди перунування. **Перун** — принцип божественного прояву в блискавці й гromі — несе енергію очищення, дає рухливість і життєву потужність всім істотам. Він, покровитель воїнства, за Велесовою Книгою, ви вав чарівний меч, яким русичі перемагають ворогів. Чоловіки вшановують його всенічною братчиною біля дубів. Жіноча пара Перуна — Перуниця, Летениця, або Блискавиця (Молонья) святкується на третій день після чоловічої братчини. Серпневі обряди Рідної Віри присвячені переважно **Богам Спасам**; у Велесовій Книзі цей період називається «спасиць». За даними етнографії в давні язичницькі часи таких днів було багато, вони стосувались освячення кожного нового плода чи овоча перед вживанням і не прив'язувалися до певних дат. Відомі назви Спасів: хлібний, маковий, медовий, яблучний, горіховий, ягідний, грибний, полотняний (освячення першого полотна з нових конопель чи льону) та ін. **Осінній Світовид** припадає на осіннє рівнодення і символізує прощання з сонячним світлом, після якого Коло Свароже вступає в період Корочуна, найкоротшого дня, найтемнішої частини року. До XII ст. у храмі Світовиди, як і на Великдень, служили всенічну, освячували високий коровай (іноді досягав висоти зросту людини), але вже з нового врожаю. Нині громади Рідної Віри в цей день ходять до статуї Світовиди, де з піснями й хороводами покладають йому на голову вінок з квітів та колосся. З цього часу панує Бог осіннього сонця **Овсень** і зимового — Сивбог (Сивобог). У Велесовій Книзі записано про Овсяну велику й малу (доц. 37-А), а з обрядів відомі засівання вівсом і викликання Овсеня — вівсяного духа (у білорусів). Овсень споріднений також з давньоіталійським Ауселом та етруським Усілом. В Росії його іноді називають ще Таусень. Відомі імена Овсяник та Овсеня, які надавалися дітям, народженим у цей період Кола Сварожого. Сивбог — Бог старості, слабкості, холоду, символізує спад напруги Живи, зимову старість року; він керує періодом від осіннього Світовиди до зимового сонцестояння, після чого передає владу Коляді. До Коляди готуються заздалегідь: вже на свято Долі (24 листопада) дівчата здійснюють обряд на честь Вишні, Вишени — жіночий аналог Всевишнього — ставлять вишневу гілочку у воду, запитуючи Богиню Долю про коханого парубка. Якщо вишня розцвіте до Різдва, буде щасливе подружжя. 30 листопада починаються калитянські вечорниці, спрямовані через спільні веселощі, пісні, танці, розваги молоді сприяти знайомству парубків і дівчат, вибору пари. Тому головні обряди йдуть під знаком Долі, яку закликають, умилюють подарунками,

стравами (каша, вареники). Вважають, що слов'янське ім'я Доляна надавалося дівчаткам, народженим у цей період, і означає «долина дочка», тобто улюблениця Долі. Саме ж ім'я Богині Долі означає «частка, частина». Коло Свароже завершується періодом Чорнобога, який є символом ночі, зими, холоду, що фактично створює природну рівновагу у Всесвіті: «Білобог і Чорнобог б'ються і тим Сваргу тримають, аби світу не бути повергнутому (ВК, дош. 11-А). Його символи — Чорновіл, Чорнотур — такі імена надавали хлопчикам, народженим в третій декаді грудня перед Різдом. На жаль, християнська ментальність наклала на цей образ свою символіку («антипод Бога»), яка заважає розумінню Чорнобога як необхідної врівноважуючої сили космосу, Бога, що сприяє гармонії, врівноважуючи Всесвіт.

Від Коляди до Коляди крутиться Коло Свароже — завершується одне коло обрядів і починається все спочатку, і так без кінця-краю.

*Галина Лозко, відомий етнолог,
кандидат філософських наук,
автор книги «Українське народознавство»*

КАЛЕНДАРНІ ХЛІБОРОБСЬКІ ОБРЯДИ

Українці мають свої традиції, які споконвіку шанують і бережуть. Це — батьківська хата, материнська пісня, святий хліб, вишитий рушник, червона калина, зажурена верба, хрещатий барвінок, дивовижна писанка, вірний своєму краю лелека. Всі вони наші давні і добрі символи, наші обереги.

Хліб — символ життя. З давніх-давен він у великій пошані в народі. Споконвіку хліб називають святим. Він завжди лежав на столі. В Україні з хлібом-сіллю зустрічають на вишитому рушнику найпочесніших гостей. Він — ознака гостинності українського народу.

Український хлібороб створив цілу низку своєрідних ритуалів заорювання, завершення польових робіт, зажинок тощо. Нам достовірно невідомі дохристиянські ритуали заорювання, однак ретроспективний аналіз окремих фрагментів уже християнських ритуалів свідчить про наявність двох світоглядних позицій — магічної конкретно-речової і магічної абстрактної. У світоглядних уявленнях хлібороба органічно сплелись народні й культові елементи: бодай чимось зарадити хліборобській праці, не дати їй змарнуватися. Випікання свіжої хлібини, «хрестиків» з тіста, ритуальних коржів, якими здійснювали заорювання, частування робочої худоби, — все це не що інше, як продовження дещо зміненого ритуалу жертвопринесення. Можливо, давніша спільна основа ритуалу з хлібиною мала аналогічне сценічне втілення на всій етнічній території, оскільки ремінісценція хлібини зустрічається і на Лівобережжі, і на Поліссі, і на Поділлі, Волині, в Карпатах, — але вже у локальному сценічному втіленні - 3 часом у цих ритуалах залишилася лише їхня естетична функція. Зокрема, наприкінці XIX ст. ритуал заорювання ще

зберігся на Поліссі, частково на Поділлі та на Лівобережжі, а також у Карпатах.

Трудові свята й обряди – органічна складова святково-обрядової культури українського народу. Взаємозв'язок свят і праці має традиції, що сягають доісторичних часів.

Таблиця 1.

ТРУДОВА ОБРЯДОВІСТЬ

[Трудові свята й обряди](#)
[Свято першої борозни](#)
[Проводи на полонину](#)
[Свято першого снопа](#)
[Обжинки](#)

СВЯТА Й ОБРЯДИ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ

Календарні свята та обряди	Благовіщення
Свят-вечір	Великдень
Колядування	Писанки
Зірка	Зільницький обряд
“Коза”	Купала
Вертеп	Зелені свята
Новий рік	“Гонити шуляка”
“Маланка”	Маковія
Ряджені	Спаса
Щедрування	Покрови
Засівання	Введення
Хрещення	Полазник
Кулачні бої	Катерини
Жорно	Андрія
Масляна	Миколи

Традиційна трудова обрядовість тісно пов'язана з календарним циклом сільськогосподарських робіт. Обряди неодмінно супроводжували початок оранки, сівби, вигін худоби на пасовище, закінчення жнив тощо. У селянській сім'ї трудові традиції та обряди були справжньою школою для підростаючого покоління. У процесі виконання ритуальних дій дитина здобувала перші трудові навички. Усім розмаїттям своїх художніх, емоційних, атрибутивних, пісенно-музичних засобів трудові свята сприяли вихованню у молоді любові до нелегкої хліборобської праці, до землі, прищеплювали своєрідний "кодекс хліборобської честі".

Трудова обрядовість на всіх етапах свого існування була одним із важливих елементів суспільного життя. При цьому її питома вага, сфера дії та

функції постійно змінювались. Зважаючи на значний вплив релігії, трудові звичаї та обряди українців були залежні від неї. Разом із тим у них знайшли відображення як раціональне, так і чуттєве сприйняття дійсності, філософські та поетичні уявлення людей, елементи багатьох видів мистецтв.

Сучасну систему трудових свят та обрядів складають:

- професійні свята;
- трудові свята, пов'язані з окремими циклами сільськогосподарських робіт;
- свята трудових колективів та обряди вшанування трудівників;
- фольклорні свята праці, присвячені народним ремеслам, та ін.

Усі свята й обряди мають свою символіку та атрибутику.

Досягнення благородних цілей, що випливають із змісту традиційної трудової обрядовості, можливе лише за умов узгодженості трудового внеску та винагороди за нього, дотримання міри урочистості при проведенні свят. Трудова обрядовість в останні роки набирала негативних рис у тих випадках, коли явища соціальної несправедливості, існуюче безладдя на виробництві намагалися прикрити святковою помпезністю, окомилюванням, створенням та вшануванням "паперових" героїв праці. І нарешті, подальший розвиток трудових свят неможливий без пильного вивчення народного досвіду, прогресивних набутоків традиційної обрядовості та трудової моралі, їх відродження та творчого використання.

СВЯТА Й ОБРЯДИ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ

КАЛЕНДАРНІ СВЯТА Й ОБРЯДИ – складний фольклорний комплекс, в якому поєднуються раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високоестетичні традиції та пережиткові звичаї.

Календар українського селянина XIX – початку XX ст. являв собою своєрідну енциклопедію народної мудрості, неписаний розпорядок життя хлібороба. Календарні звичаї та обряди формально узгоджувалися з річним літургічним циклом православної церкви, проте дійсною основою "побутових святців" був трудовий сільськогосподарський календар.

До складу річного аграрного кола входили зимові, весняні, літні та осінні свята, обряди і звичаї. Обов'язковими компонентами календарних свят українців були обрядовий стіл, господарська і сімейна магія, вшанування предків, передбачення майбутнього, ритуальні обходи і поздоровлення, рядження і маскування, драматичні сценки, розваги, спортивні змагання тощо. Свята супроводжувались виконанням календарно-обрядових пісень, приурочених до кожної пори року: зимові колядки та щедрівки, веснянки, купальські, троїцькі, обжинкові пісні та ін.

Завдання календарної обрядовості відповідали корінним прагненням хлібороба: забезпечити добробут і щастя родини, щасливий шлюб для молоді,

високий урожай та плодючість худоби, відвести всіляке зло, передбачити майбутнє і вплинути на нього. Довгі століття через свята і обряди старші покоління передавали молодим свою любов до праці, волелюбність, гостинність, життєрадісність. Свята задовольняли духовні й естетичні потреби народу, в них проявлялися його почуття, таланти, здібності.

Календарним землеробським обрядам узагалі притаманні повільні темпи змін, значна консервативність та спадкоємність, і їхнє відмирання відбувалося дуже поступово. Цей процес, проте, був відчутно прискорений після 1917 р., коли до розряду пережиткових, ворожих соціалізму явищ була віднесена і вся народна календарна звичаєвість. У результаті разом із дійсно віджилими було втрачено чимало позитивних народних традицій, що не могло не позначитись на загальній екології української культури. Лише наприкінці 50-х років, в атмосфері так званої "хрущовської відлиги", певного розповсюдження набувають адаптовані до умов "соціалістичної дійсності" деякі народні календарні звичаї.

Узагалі досвід показує, що найбільш життєстійкими й здатними до дальшого розвитку виявляються ті форми календарної обрядовості, що втратили тісний зв'язок із релігією і трансформувалися в явище народного мистецтва, святкової розваги. Елементи календарних свят та обрядів нині широко використовуються у творчості професійних та самодіяльних митців, у декоративно-прикладному і театральному мистецтві тощо. Традиційні свята і обряди чимдалі активніше входять у систему сучасної культури. Після багаторічного панування войовничої безбожності у 1990 р. рішенням Верховної Ради України офіційними святами проголошені Різдво, Великдень, Зелені свята. В умовах сьогодення накопичується досвід проведення таких масових сезонних свят, як Новий рік, Проводи зими (Масляна), Купала, обжинки та ін. Процес відродження народної звичаєвості вливається в загальний рух відродження національної самосвідомості, мови, культури.

За слов'янською міфологією Сварог є небесним ковалем, що викував Світ, покровителем ковальства та ковалів, а також опікуном ремесла, який населив Землю різними істотами, створив перших людей, став покровителем шлюбу та родини. Є винахідником плугу та жорен, навчив людей молоти зерно та пекти **хліб**.

СВАРОГ

Сварог — Прабог, владика світу, батько Сварожичів. Навчив людей користуватися вогнем, виготовляти мідь та залізо. Навчив їх ковальського ремесла, викував першого плуга і першу шлюбну обручку.

Бог вогню, могутній Сварог, знаходить утіху тільки у важкій роботі. Та найважче довелося потрудитися Сварогу над непроникним мороком Хаосу і тьми, коли він кував небесну оселю богів. Тепер у вічності владика світу гордий і щасливий за своє найвеличніше творіння всеєдиного ладу всього суцього на небі і землі — Зодіакальний Сонячний Рік. З тих прапрадавніх часів і живе прабог небесного вогню у своєму зоряному царстві дванадцяти своїх зодій. Прекрасні, оздоблені щирим золотом палаци збудував він для богів. І собі Сварог на високій горі, яка омивається первовічними водами широких рік, змайстрував розкішний храм, оздоблений залізом, сріблом і золотом, на вершині якого небесним вогнем обертається Сварга — символ влади бога світла над тьмою. У небесному царстві Сварги живе син Сварога — Дажбог-сонце. Двір бога вогню стоїть на сімох велетенських залізних стовпах. До широкого, як небо, двору прабога ведуть калинові і золоті мости. В нічному небесному горінні Сварги через ці калинові й золоті мости приходять до пана господаря у гості боженько — ясне Сонечко, Місяченько, рожева Зоря і дрібен Дощик. Сварог радий таким гостям, а тому посеред двору для них завжди стоять понакривані столи, на яких горять золоті свічі, стоять золоті чаші з дорогими винами, лежать рум'яні калачі з ярої пшениці. Бо то не прості гості, а сини й дочки його. Ще в ті предковічні часи світотворчих починань богині Всесвіту премудрої Лади викував Сварог вогненною кувалдою своє ясне-красне сонце, місяць, вечірню та ранню зорю та ще зірки. Зірки на небі — то вікна, в які боги дивляться на світ.

Владика світу — найдавніший та найстаріший бог світла і неба. Ще й до теперішніх часів у небеснім його храмі є та кузня, у велетенській печі якої вдень і вночі гоготить вічне полум'я безперервності життя на землі. У закіптюжених тиглях плавляться різні метали: золото, мідь, блискучим струменем тече срібло. Дванадцять титанів-ковалів немеркнучих зодій неба, не спочиваючи, трудяться в тій кузні і так гунають молотами, що аж земля двигтить від того гуркоту. Поважно походжає бог Сварог біля робітників, витирає піт з чола і дає розпорядження.

Могутня Сварга, на гостряку храму Сварога, приносить людям вогонь, дає їм світло для родинного кола, креше іскри блискавиць для Перуна, лагодить колісницю сонця Дажбога, а для воїнів-ратаїв креше іскри для знаменитих двосічних мечів. Крешиана — то вогнистий птах, Жар-птиця

могутнього бога, вона бере вогонь в сонця Дажбога і по Сварзі креше ним з неба, затаює його всюди — і в дереві, і в камені. А навесні вогненным воскресінням проганяє з землі зимову тьму, блискавицею приносить з неба благовістя, що орій-хлібороб може вже починати землю кришити, тобто орати. Від слова «крес», «кресати», «креше» походить слово хрест. Рівнобічний хрест-Сварга — знамено Сварога. Ось чому, щоб викресати, здобути живий вогонь тертям палиці об палицю, дерево перехрещують.

У вогнистої Жар-птиці є дві сестри, які літають по всьому світу: Гаруда і Гоготуна. Адже вогонь і справді, як ті живі дві істоти, що все обнімаються, горять і гоготять. Сонячна Жар-птиця здатна перевтілюватись в червоного і чорного коня. Червоний кінь — це сонце-небо, що жаром дихає, з ніздрів у нього пашисть вогонь, а чорний або вороний кінь — це нічне небо. Ці коні-птахи переносять душі померлих після земного життя в царство духа предків — Вирій.

Орій споконвіків поклонявся й молився вогню — живому втіленню бога— світла, бо був огнищаном. В ті давні часи останки померлого клали на кам'яний ступ (стовп) і спалювали, щоб вогненний кінь Сварога чимшвидше переніс їх на Священну гору, де живуть душі пращурів. В ім'я вічної Сварги-неба, землі і води — пресвятої трійці, з молитвою до зоряного царства жило і житиме горде плем'я Сварожичів.

Ще в початку створення світу бог-коваль послав на землю своїх небесних помічників навчити людей користуватися вогнем, випалювати руду та виготовляти мідь і залізо, обробляти золото і срібло, будувати демні і кузні та багато інших речей. Бог Сварог тоді скинув з неба на землю їм велетенські оценьки. Небесні ковалі Кузьма й Дем'ян викували тоді перший плуг та піймали тими кліщами за язик кровожерного змія-людоджера та й запрягли його в плуг. І орали ним через болота, через ліси, через гори, аж до самого моря. Біля моря кровожерний змій дуже захотів пити і так довго пив, що аж лопнув. Ще й досі велетенські борозни від того плуга лишилися на священній землі Оріани, які люди стали називати «Змійовими валами». А ще бог небесного вогню подарував нашим предкам, крім Золотого Плуга, Золоту Чашу та Золоту Сокиру для воїнів — охоронців Матері-Землі і заповів їм у Безсмертя берегти і шанувати землю і небо, бути байдужими до розкошів задля себе особисто, а заради примноження богатства і добробуту великого Роду. День Золотого Плуга відзначався 1 листопада. То велике ковальське свято. В цей день богові вогню приносили в жертву червоного півня.

До приходу ковалів з неба люди обробляли землю дерев'яними мотиками. Навчившись орати землю плугом та виготовляти різні господарчі знаряддя, вони почали збирати великі врожаї жита, пшениці та проса. Раніш оборонялися від нападів ворогів лише палицями та камінням, а тепер навчилися кувати мечі, наконечники стріл та бойові панцирі.

Бог Сварог — не тільки бог ковалів та ковальства, він також бог шлюбу і родинного щастя. Це він, за проханням премудрої богині Лади, викував першу щастядайну обручку, про яку так багато складено пісень, та

примусив людей жити в шлюбі. З небесного вогню утворилась і перша любов на землі.

Своїми вогненними блискавицями бог Сварог відкриває Сваргу — вхід до неба своїм сином Сварожичам, щоб вони приносили в людські душі небесний вогонь, розпалюючи в творчих серцях іскру натхнення, без якої не викуєш ані бойовий щит або меч, ані чудову жіночу прикрасу, яких так завжди бракує чарівним оріаночкам. Та бог вогню поважний і строгий, а тому рідко кому відкриває свої тайни.

На честь Сварога наші предки влаштовували змагання — біг із смолоскипами. Перемагав той, хто з палаючим смолоскипом перший прибував до мети. Богів вогню приносили всеспалювальну жертву. Сварога як бога ковальства і шлюбу шанують ще 1 липня. Це - друге велике ковальське свято, коли земних ковалів шанують як чарівників бога вогню, бо вони в змозі викувати людське весілля.

Владика світу, від якого походять інші боги, за багато віків сумлінної праці заслужив собі відпочинок. Гордо і величаво сидить він на небесному троні у розкішному палаці посеред божественної оселі богів і чекає гостей, щирих та добрих приятелів — світлих богів. Сидить у великі свята Сварог і спочиває серед ласкавого сонячного проміння, а світом правлять його невтомні Сварожичі, котрих послав ще у предковічні часи він з неба на землю, щоб жив орій дружними родинами, щоб панувала міцна, як криця, общинна рівність та праведність, щоб з волелюбною вірою в єдиносущого і праведного Господа-Всебога орій завжди мав мудрість, своє місце і силу на землі.

СВАРОГ (Міф)

Сього чоловіка вважали за дивака.

Його навіть боялися.

Неодружений. Живе одинаком. Оселя його — геть за городищем, на узліссі. Обгородився високим частоколом, за яким копошиться: то каміння навіщось теше, то щось мурує.

«Що ти там робиш, чоловіче добрий?» — питали його.

«Жорна і піч».

«А що воно таке?»

«О, се таке, що зробить вас усіх дужчими і мудрішими. Житимете ситніше, довше, краще. Боги, спасибі їм, дали нам жито і пшеницю, а ми жуємо тее зерно, як тварини. Негоже се для людини. Вона має тее зерно змолоти, зробити тісто з борошна і спекти в печі хліб...»

Люди сього не розуміли, проте запитували:

«А коли ти зробиш тее диво?»

«Завтра все буде готове, тоді покличу вас, нагодую хлібом».

Однак уночі зненацька зайнялися полум'ям і хата дивака, і весь його двір та прибудови... Сам господар ледь порятувався. Хтось бачив, як опівночі Змій прилітав і обдав полум'ям господарство дивака. А він мав уперту вдачу:

найнявся до багатого, хутко розжився, збудував собі нову хату, теж на відшибі, і знову обніс двір частоколом, за яким щось тесав і мурував з дня в день.

«Що ти робиш?» — питали.

«Піч!»

Люди з жахом дивилися на нього. Адже...

«Нічого, я її таки зроблю, і змелю борошенце на зграбних жорнах, і спечу хлібину — за три дні все буде готове».

А за два дні знову лютим полум'ям зайнялося все його господарство. І знову чутки ходили про Змія.

А дивак... знову пішов у найми і заробив на нову хату і широкий двір. І знову його питали: «Що робиш?» А він відказував: «Піч!» І люди пошвидше втікали геть.

Коли він народився, волхви ніяк не могли дати йому ім'я. «Се буде великий чоловік, який принесе щастя людям, — казали вони. — Ми не знаємо, як наректи його. Лише віщий Ант може сказати».

Послали за найстарішим і наймудрішим волхвом Антою.

Він прийшов за три дні, подивився на хлопчика і тихо сказав: «Ім'я його — СВАРОГ. Він з богами розмовлятиме як з рівними. Він сам богом стане. Та тільки нікому не кажіть про се, аби Мара не почула. І про око людське називайте його Гостем. Прийде час — і світ назве його Сварогом».

Пішов Ант. А Сварог-Гость швидко ріс. Коли батьки мали його женити — прилетіла до нього у сні Біла Птаха і сказала: «Любий Госте! Не женись! В тебе з часом буде наречена — найчарівніша в світі. Се я, Жива, тобі обіцяю. А зараз іди в найми, зароби собі на хату і господарство, витеши з каменю жорна, збудуй піч та спечи першу хлібину. В тебе божественна душа, вона підкаже, як усе зробити. Мені жалко, що люди й досі зерно жують, як тварини».

І ось утретє Гость будує собі хату, і витешує нові жорна, і мурує піч. Втретє Чорнобог велить Змієві-Дракону: «Знову Гость хоче хлібину людям спекти. А хліб дасть їм міць і довголіття. Такий вогонь нашли на Гостя, аби він ніколи з нього не вийшов».

Справді, коли опівночі Гость прокинувся від задухи, то збагнув: тікати нікуди! Довкруг гоготіло полум'я, ось-ось мала звалитися стеля. Вмираючи від жаріні й чаду, Гость простогнав: «Живо, Живо, невже мені не судилося довести справу до кінця?»

І тоді над пожарищем з'явилася Жива в золотому вбранні. Вона вихопила з полум'я вже мертвого Гостя, полинула з ним у Вирій, там бризнула на нього Живою Водою, і чоловік ожив. Богиня дала йому з'їсти молодильне яблуко, і став Гость безсмертним.

І сказала Жива: «ТАМ ти був ГОСТЕМ, ТУТ навіки ти — СВАРОГ. Тричі ти горів у полум'ї і заслужив бути богом. Але навіть богові важко спекти першу хлібину. Тож я даю тобі в жони свою рідну сестру — БЕРЕГІНЮ. Сим я виконую свою давню обіцянку. Берегиня народить тобі

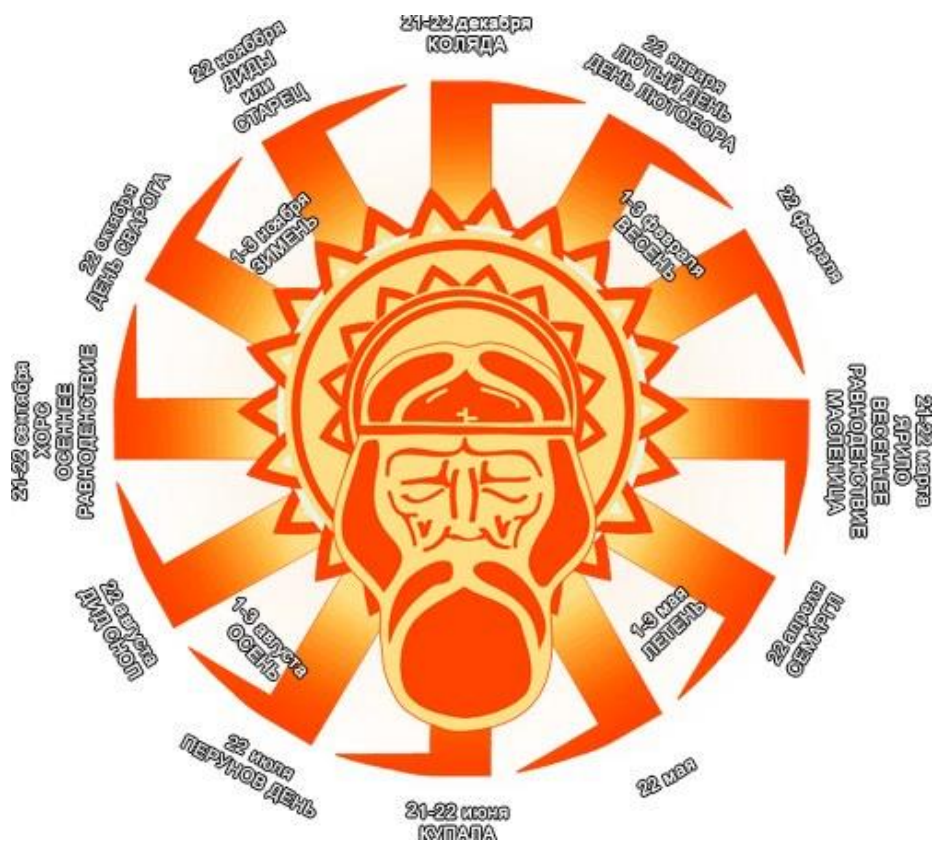
двох синів-близнюків **СВАРОЖИЧІВ**, які й охоронятимуть тебе від Чорнобога».

Дивувалися люди, коли за 18 років біля їхнього городища знову з'явився Гость. Тепер — з дружиною та синами. Він збудував хату, обгородився, витесав нові ручні жорна й вимурував піч. А коли вночі налетів Змій-Дракон, його зустріли недремні Сварожичі, яким сам Перун подарував по вогненній стрілі. Полетіли вони до Дракона й крила йому спалили, заgrimів у підземелля посланець Чорнобога.

А Сварог таки спік **Першу Хлібину** — запашну й золоту як Сонце — і виніс її людям, і дав кожному по скибці, і вкусили люди тес диво, і силу відчули в собі неймовірну, і збагнули, що приніс Гость-Сварог їм велике щастя, і міць, і здоров'я, і довголіття. І врочисто стали на коліна перед ним — новим богом своїм — **СВАРОГОМ**.

Мал.1. Коло Сварога

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

ЛІТОЧИСЛЕННЯ

Історія не зберегла нам докладних відомостей про найперший календар людства. Одним із перших календарів, відомості про який дійшли до наших днів, був єгипетський календар. За III тисячоліття до Різдва Христового тут був створений сонячний календар. Жителям Стародавнього Єгипту необхідно було знати заздалегідь про початок розлиття Нілу, щоб до цього дня очистити канали, відремонтувати греблі. Єгипетські жерці підмітили, що під час літнього сонцестояння, після самої короткої ночі, веред світанком, з'являється на небі яскрава зірка Сотіус (Сіріус). Того дня починалось розлиття Нілу. Єгиптяни підраховали, що від появи Сіріуса до його другої появи проходить 365 днів. Вони розділили їх на 12 частин, по 30 днів у кожній, а залишок 5 днів помістила в кінці року.

З історичних джерел про Древній Рим довідуємось, що в часи легендарного засновника Риму Ромула (VIII ст. до Різдва Христового) існував календар, який складався з 10 місяців, що налічував 304 дні. Місяці не мали своїх назв і зазначились під номерами від одного до десяти. Такі назви місяців залишились у багатьох мовах і зараз, хоч вони не відповідають тепер їх порядковому числу. За Ромула всі десять місяців мали по 30 і 31 дню. Наступник Ромула Помпій, щоб урівняти календарний рік із місячним, додав ще два місяці на початку і в кінці року. З тих часів наш календар став із

"плутаниною". Отже, з VII століття до Різдва Христова римляни користувалися місячно-сонячним календарем, за яким рік складався з 12 місяців із непарною кількістю днів у кожному (римляни боялися парних чисел) і становив 355 днів: мартіус (31 день) (названий на честь бога війни Марса); апріліус (29) (сонячний, розкриття бруньки); маюс (31) (на честь богині Майї, матері бога Меркурія); юніус (29) (на честь богині Юнони, дружини Юпітера); квінтіліс (31) (п'ятий); секстиліс (29) (шостий); септембер (29) (сьомий); октобер (31) (восьмий); новембер (29) (дев'ятий); децембер (29) (десятий); януаріус (29); фебруаріус (23+5).

Рік почитався 1 березня. За рішенням верховного жерця після 23 лютого епізодично встановлювався додатковий місяць - мерцедоній (23 дні.). Римський календар не знав порядкової лічби днів у місяці. Відлік вівся за кількістю днів до трьох певних моментів всередині кожного місяці: календи - 1-е число місяця, що збігається з появою молодика: нони - 5 або 7 число, день першої чверті місяця: іди - 13-е або 15-е число - повний місяць.

45 року до Різдва Христова на честь видатних військових заслуг Юлія Цезаря сенат перейменував п'ятий місяць (квінтіліс) на "іюль". А 46 року до Різдва Христова Гай Юлій Цезар зробив докорінну реформу календаря. За порадою єгипетського астронома Созігена запроваджувалось сонячне літочислення, за яким три роки вважалися по 365 днів, четвертий - 360. У новому календарі (нащадки назвали його Юліанським) зберігся лише один додатковий день, що містився після 23 лютого. Початок року переносився на 1 січня. Поступово юліанський календар був прийнятий в усіх країнах, де панувала християнська релігія.

У 8 році до Різдва Христова на честь римського імператора Августа шостий місяць (секстиліус) було перейменовано на "август". Кількість днів у місяцях стала майже такою, як нині. Але і юліанський календар виявився неточним. Помилку помітили аж у XVI ст. (до 1582 року різниця з сонячним календарем становила 10 діб). Тому Римський Папа Григорій XIII видав декрет, за яким лік днів було пересунуто на 10 діб наперед, і день після четверга 4 жовтня 1582 року став п'ятницею 15 жовтня 1582 року. Юліанським календарем користувались в Європі більше 1600 років.

Григоріанський календар одразу ж був прийнятий католицькими країнами. Православна ж церква його не прийняла, протестуючи таким чином проти католицизму. Новий стиль в Україні був заведений Центральною Радою 1 березня 1918 року для цивільного вжитку (різниця між старим і новим стилем становила 13 днів), і таким чином після 1 березня 1918 року настало 14. А в православних церквах літочислення і нині ведеться за старим стилем, тобто відставання йде на 13 діб.

Надзвичайна плутанина панувала у святкуванні Нового року. У Східній і Західній Україні русичі з часу введення християнства, як і в часи язичництва, святкували Новий рік з 1 березня, але Московський собор 1492 року ухвалив святкувати його відповідно до грецького літочислення з 1 вересня.

Петро I, який був прихильником багатьох нововведень, прийняв указ про святкування Нового року з 1 січня 1700 року. Він же ввів із цього часу нове літочислення (7208 рік від "створення світу" став 1700 р. Від "народження Христа").

Різниця між григоріанським та юліанським календарями зростає: для 17 ст. - 10 днів, для 18 ст. - 11 днів, для 19 ст. - 12 днів, для 20-21 ст. - 13 днів, у 22 ст. становитиме 14 днів.

Сучасні природничі науки літочисленням називають систему рахунку тривалих проміжків часу (або Календар). Свою назву він одержав від латинського слова "календе" (calendae), яким у Древньому Римі позначали перший день кожного місяця року.

Основою любого календаря є тривалі проміжки часу, що визначаються за періодичним явищем природи - зміною фаз Місяця, зміною сезонів року. Календарі, що засновані на зміні фаз Місяця називаються місячними, а ті, що засновані на зміні сезонів року сонячними, а на обох цих явищах - місячно-сонячними.

Народний календар українців

Людина з початку свого існування вела певні спостереження за природою і на основі цього виник Календар.

Із давніх-давен український народ жив у сприятливих природнокліматичних умовах, серед родючих ґрунтів, розкішної рослинності та багатого тваринного світу.

Природа завжди була в основі матеріальної та духовної культури наших пращурів, постійно одухотворювалась у їхній свідомості і поставала в народних уявленнях Матір'ю-Берегинею. Відповідно і ставилися вони до природи по-синівськи шанобливо і дбайливо, а будь-яку діяльність у ній узгоджували з її законами.

Український народ споконвічно хліборобський. Впродовж століть він виробив велику хліборобську культуру, яка позначилася на його психології, характері, світогляді.

Творець ранньої культури нашого народу - народний календар зібрав за всю історію розвитку і хронологічно систематизував почуття, віру, прагнення, життя та ідеали наших пращурів.

Народний календар - це система історично обумовлених дат, подій, спостережень за навколишньою дійсністю, народних свят, інших урочистостей, які в певній послідовності відзначаються протягом року. Народні традиції і звичаї адекватно відображають сутність, зміст і характер подій та явищ у природі, житті, зокрема у трудовій діяльності, побуті і дозвіллі людей.

В основі народного календаря лежить землеробський (аграрний) календар. Крім цього, розрізняють також церковний календар, календар погоди, родинний календар.

Народний календар місяць за місяцем, тиждень за тижнем, нерідко день за днем передбачає відповідно до конкретних умов даного регіону всі сторони

і види хліборобської праці, особливості життя, зміни в природі (це функція календаря як прогностика).

Народний календар - це енциклопедія знань про життя людей праці, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Знайомлячись із педагогікою народного календаря, учитель може оволодіти глибокими знаннями історії релігії, церкви, що дасть змогу всебічно використати виховний потенціал народного календаря.

Українські календарні традиції, звичаї, обряди є тим цементуючим матеріалом, який у віках зберігав нашу національну ідентичність. Саме календарна обрядовість допомогла народу єднатись і зберегти його самобутній національний дух, вижити і розвиватись.

Календарна обрядовість, звичаї українського народу, з погляду багатьох дослідників, явище феноменальне. Багатовікове перебування наших земель під владою сусідніх держав не завадило українцям зберегтися як великій нації, ще й витворити світового рівня матеріальні та духовні цінності. Етнічна своєрідність нації, безмежна воля до самозбереження, природні та біологічні фактори допомогли нашому народу знайти сили для відродження. Українців упродовж століть гартували і єднали народні звичаєві традиції. Саме вони допомогли зберегти національну своєрідність і допоможуть самовідновитися. Звичаї самі по собі не народжуються. На їх формування впливають природно-географічні фактори. Зручне географічне розташування, помірний клімат створили всі умови не тільки для формування характеру та психіки, але й для формування обрядів, що супроводжуються поетичністю, м'яким і лагідним характером етносу. Українці як етнос сформувались задовго до прийняття християнства, на всій території України була високорозвинена звичаєво-обрядова культура. Боротьба християнства з дохристиянськими звичаями призвела до двовір'я (своєрідний дуалізм) народу. Саме завдяки цьому пощастило зберегти колядки й щедрівки, вертепи, веснянки, гаївки, свято Купала та ін. Паралельно з церковно-вселенською співіснувала національна обрядовість.

Календар зими.

Як стверджує у своїй книжці "Місяцелік" Василь Скуратівський, в давні часи початок зимового літочислення іменувався "студнем". В Іпатіївському літописі (1118 р.) цей місяць називають "грудень" - "нерівний, покритий грудками шлях". У різних регіонах зустрічаються назви місяця "хмурень", "стужайло", "мостовик", "трусим" тощо. Поляки, білоруси називають цей місяць - "грудзень", сербохорвати - "грудан", словаки - "груден". На Закарпатті місяць називали "мочавець" (вологий, мокрий) та андріїв (від свята Андрія Первозванного - 13 грудня).

В європейських мовах збереглося давньоримське означення "децембер" (десятий місяць року).

На 22 грудня припадає зимове сонцестояння, за яким визначають астрономічний початок Зими. Всі дохристиянські вірування європейських народів пов'язували з ним "народження сонця", "родини сонця". "сонцеворот",

"ріст сонця". Тому 25 грудня свято Спиридона називали ще й Спиридон-сонцеворот. В цей вечір наші пращури прогнозували погоду на наступний рік. Із розрізаної навпіл цибулини відбирали 12 пелюсток (починаючи із зовнішньої і до середини), що символізували кожен місяць року, насипали в середину кожної пелюстки однакову кількість солі (маленьку ложечку) і залишали до ранку. Вранці спостерігали як помокріє сіль у кожній пелюстці цибулі. Якщо сіль мокра, значить цей місяць в наступному році буде мокрий, суха - суха погода переважатиме в цьому місяці.

Такі прогнози на погоду наступного року робили в цю ніч данці, голландці. Вони розрізали свіжий огірок на дванадцять кружалець і теж посипали однаковою кількістю солі. Прогноз - такий же.

Наші пращури вважали, що погода кожного наступного дня від Спиридона (25 грудня) відповідає характерові погоди всіх дванадцяти місяців. Тому протягом 12 днів запам'ятовували погоду.

Ретельно велись спостереження за зміною в погоді (через кожен годину). Для хліборобів це було важливо, щоб завбачити погоду на весь рік.

Грудень

Грудень вважався місяцем відпочинку. За дослідженням демографів природний пік народжуваності впродовж року теж припадав на грудень.

4 грудня - Введення. Третя Пречиста. Як Введення мостить мостки, а Микола (19 грудня) забив гвіздки, то люта зима буде. Як буде на Введення в сліду вода, то на Юрія (6 травня) - трава. Як на Введення буде вода, то влітку буде молоко.

7 грудня - Катерини. З приходом Катерини сподівались на люті морози. Молодь влаштовувала катання на санках. На святку Катерину ховайся під перину. Катерина на воді, то Різдво на льоді. Як на Катерину холодно, то буде голодно.

9 грудня - Юрія. Юріїв день. Який день на Юрія, така й зима.

12 грудня - Парамона. Якщо до цього дня сніг не впав - зима буде тепла, а як з'явився - довгою і холодною. Молодь у вечері збиралась на калиту. ("Кусання калити). Калита - праобраз Сонця, закликали його швидше підніматись в небі.

13 грудня - Андрія. На Андрія треба кожуха-добродія. Дівчата ворожили на долю. На Андрія сниться дівцям надія.

14 грудня - Наума. (1 грудня за старим стилем). Розпочинався навчальний процес для сільських дітей. Це була найзручніша пора для здобуття освіти. Наум наставляє на ум. Прийшов Наум - пора братись за ум.

17 грудня - Варвара. (Варвари-Великомучениці). Святкували тільки жінки. Нічого не можна робити, тільки рукоділлям займатися, вишивати, нитки сукати, дівчаток навчати вишивати (за О. Воропаєм). Яка погода на Варвари, така і на Різдво. Деревя в інеї - урожайний рік. Варвари ночі украли і дня доточили на макове зерня.

18 грудня - Сави. Жінки збирались на рукодільницькі вечорниці, бо прийшла пора "і савити, і варварити, і куделю кучматити".

19 грудня - Миколи. Зимового Миколу відзначали особливо урочисто. Милосердний, захисник, заступник, чудотворець так називав Миколу український народ. У Західних областях України Микола вважається праобразом Діда Мороза, тому і на це свято готують подарунки дітям. На Миколи не жди тепла ніколи. Як впаде іній, на гарний урожай хліба. Як на Миколу піде дощ, то врожай на озимину. Як стверджує Горбань Л.І наші пращури знали про 90-денний цикл погоди в холодний період року і чекали опадів 19 березня, а це хороший запас вологи для озимини, Якщо на зимового Миколу сніг, то на весняного - дощ.

20 грудня. - Амвросія. У давнину дівчата на це свято організовували цікавий обряд "трусити груші".

22 грудня - Ганни. Зимове сонцестояння Прийшли Ганни - сідай у санки. З Ганниного дня жінки готувалися до Різдва - білили хати, прибирали оселі й посилено годували свиней, щоб мати свіжину до свят. Яка Ганка до полудня, така зима до кінця грудня.

25 грудня - Спиридона - Сонцеворота. Це - найхолодніший день грудня. Якщо ніч ясна, то зима буде холодна, а літо жарке; як темна - зима тепла, а літо похмуре.

29 грудня - Томи. Холодний день. Прийшов Тома - сиди вдома.

30 грудня - Даниїла. Якщо з'явиться іній - Різдво буде теплим.

"Сумний грудень у свято і в будень". Мудро про грудень кажуть народи світу:

"Добрий той сніг, що в грудні добре ліг" (Португалія).

"Грудень холодний та сніжний, хліб буде буйний та пишний" (Німеччина).

А от що кажуть українці про грудень:

- Грудень без снігу, як літо без хліба.
- Грудень рік кінчає, й зиму починає.
- Смутний грудень, як прийде студень.
- У грудні тепло, як за лихим саном.
- Якщо сухий грудень буває, то суха весна і сухе літо довго буває. У грудні сонце на літо, а зима на мороз повергає.
- Якщо на ялинках шишки вирости низько, морози будуть раніш, а як угорі, то холоди прийдуть наприкінці зими.
- Якщо ліс шумить у безвітряну погоду - до негоди.

Січень

Про місяць у народі кажуть; "скільки днів - стільки й свят". Перше січня розпочинає Новий рік. Наші пращури (язичники, дажбожичі) новолітування починали з весни. Із запровадженням християнства в Київській Русі церква зажадала змінити дату Нового Року. Релігійний календар змушував перенести його з весни на осінь. Із 1 січня 1700 року Петро I започаткував нове літочислення і святкування Нового року. "Студень", "просинь", "просинець". "сніговик", "тріскун", "льодовик", "щипун", "сніжець", "мотовій" так називали місяць у різних регіонах України. Білоруси його називають

"студзем", серби і хорвати - "сечанем", чехи - "леденем", поляки "стичнем". Європейські країни користуються латинським терміном "януаріус". Місяць назвали на честь дволикого Януса. Міфічний бог тримав ключі, якими відчиняв вхід до майбутнього і замикав вихід з минулого; оскільки січень ділив рік на дві частини - новий і старий, то його назвали ім'ям дволикого Януса.

2 січня - Гната. У цей день жінки здебільшого виготовляли обрядове печиво, а дівчата на вечорницях виготовляли прикраси - "павуки", "їжаки", їх підвішували на конячій волосині до сволока. Вони мали висіти від Різдва до Водохрещі.

6 січня - Святвечір, багата кутя. Готувалась вечеря із 12 страв (поклонитись 12 місяцям) рослинного походження. В цей вечір дозволялось їсти рибу. Цією вечерею закінчувався Різдвяний Піст (Пилипівка). Вечеряти починали і закінчували кутею.

7 січня - Різдво. Найбільше свято християнське. З ним пов'язують народження Ісуса Христа. Вже можна вживати м'ясну їжу. Зранку хлопчики колядували. Якщо сонячний день - дорід на хліб. На Різдво йде сніг - заврожається озимина. На деревах іній - защедрить озимина. Який день Різдва, такий і на Петра (12 липня).

13 січня - Меланки, Меланії. Щедрий вечір, щедра кутя. Всеїдство. "Водили Меланку" - переодягненого в жіноче вбрання хлопчика безвусого, схожого на дівчинку. Водив Василь, дорослий хлопець, "під вусом".

14 січня - Новий рік. За старим стилем. (Юліанським календарем користується до цього часу православна церква). Василя. За Євангельським вченням, у цей день Христові зробили "обрізання", а тому намагалися нічого не різати. Василь вважався покровителем землеробства. Тому в цей - день "засівали", засівали тільки особи чоловічої статі. За законами природи жінка, як і Земля, призначена народжувати, а сіє, запліднює її чоловік (небо). Засівальне зерно має бути ціле, краще необлушене. Лише таке зерно дає добрі сходи. Господиня засівальне зерно зберігає до весни, щоб посіяти на городі, як оберіг, що магічно впливає на ріст і плодючість рослин. Посівальне зерно не викидали на смітник, щоб не викинути з ним своє щастя. Крупа, подрібнене зерно не приносять щастя ні родині, де засівається, ні самим засівальникам. "Засівали" в основному зерном жита та пшениці. Зерно гороху вважали - "на сльози". На Новий рік погода - буде у полі урода.

18 січня - Голодна кутя, голодний святый вечір. Готують третю і останню кутю різдвяно-новорічних свят. На Таращанщині в цей день "проганяли кутю" та "розстрілювали колядки".

- Геть, кутя, з покуття, а, ти, узвар, йди на базар. Брали горщик, де варилась кутя, і розбивали об ворота, і при цьому тричі стріляли з рушниць.

19 січня - Водохреща, Йордан, Ордана. З цим пов'язують хрещення на річці Йордані І. Христа. Святили воду. Вода на Йордана вважається "живою водою". На Водохреща день теплий - буде хліб темний. Якщо похмуро - хліба вдосталь. Йде лапятий сніг - на врожай.

20 січня - Івана Предтечі, Хрестителя. З цього дня жінки шили і пряли. Після Івана Предтечі хто не робить, того б'ють у плечі. Прийшов Предтеча та й забрав свята на плечі.

25 січня - Тетяни. Якщо вигляне сонце, то рано прилетять птахи з вирію, а коли сніжно, то дощитиме по літі.

Прислів'я та приказки - це акумуляція народного досвіду спостережень, роздумів. Ось що говорять різні народи про січень:

- Сніжний рік - багатий рік. (Німеччина).
- Дощі в січні землі не потрібні. (В'єтнам).
- Хто влітку спить - взимку з торбою ходить. (Азербайджан).
- Зима питає, що влітку робив. (Латвія).
- Влітку пісень співаєш - взимку сльози проливаєш. (Мордовія).
- А так кажуть в Україні:
- Рік був зі снігом - будемо з хлібом.
- Вітер у січні зі сходу - несе добру погоду.
- Взимку сонце крізь плач сміється.
- У січні тріщать морози - восени тріщатимуть від хліба засіки.
- Коли січень найгостріший, тоді рік найплідніший.
- Січень не так пече, як у вуха січе.
- Січень січе ще й морозить, газда з лісу дрова возить.
- Як снігами землю вкрито, то вродиться в полі жито.
- Багато інею на деревах - буде багато меду.
- У зими день, як у зайця хвостик.

Лютий

У лютому день збільшується майже на три години, тому в народі кажуть "Лютневий сніг весною пахне". У більшості європейських народів він був останнім місяцем року - "февруаріс" (з латинської - "очищення"). Наші пращурі його називали "сніжень", "лютень", "крутель", "зимобор", "бокогрій", "криводоріг", "межень". Поляки називають його "люти", серби, хорвати - "веляча". У селян завершувався зимовий відпочинок. Вони починали готуватись до нового хліборобського року: вивозили на поля гній, перевіряли зерно, ремонтували сільськогосподарський реманент. Скорочувались і вечорниці.

1 лютого -Макара. Який Макар, такий і товар. Якщо погода ясна, то і весна буде красна, рання, тепла.

4 лютого - Напівзимника. Якщо буде хурделиця, то весь тиждень буде негожий; коли ж опівдні усміхнеться сонце, то закличе в гості ранню весну.

6 лютого - Оксани-Дороти. Яка Оксана, така й весна.

8 лютого - Напівхлібниці. Який день, така й весна.

10 лютого - Юхима. Якщо вітряно, то літо буде мокре.

12 лютого - Трьох святих. У цей день не можна прясти, щоб протягом року не було наривів.

14 лютого - Трохима. Якщо вітряно, то літо буде мокрим.

15 лютого - Стрітєння Господнє, громниці, зимобор. Зустрічається зима й весна. В церквах робили відправи, святили воду й свічки. Цей день вважався прогностиком. (Слідкували за погодою через кожну годину. Якщо на Стрітєння півень нап'ється води, то на Юрія (бтравня) віл напасеться трави. Якщо на Стрітєння півень нап'ється води, то хлібороб набереться біди. Як на Стрітєння капає із стріхи - не знайдеться з літа потіхи. Як капає із стріх, так капатиме із вуликів. На Стрітєння обертається птиця до гнізда, а хлібороб до плуга.

20 лютого - Парфєнія. На цей день припадали "зимові діди". Відзначали у п'ятницю, яку називали "поминальною", "дідовою". Це дохристиянські давні й високогуманні обряди поклоніння пращурів. У ці дні не брали шлюбів і не організовували будь-яких розваг.

23 лютого - Прохора і Харлампія. Свято робочої худоби. Святять воду і кроплять нею тварин.

24 лютого - Власа. Прийшов Влас - із печі злазь. Якщо цього дня відлига, то морозів більше не буде. Як стверджує Л.І.Горбань в книзі "Народний календар погоди", що лютневими прикметами цікавились тому, що вони вказували, який буде травень. А з травнем у хлібороба всі надії на майбутній урожай. Морозні сухі періоди в лютому, вказували на жарку і суху погоду травня. 24 лютого можна спрогнозувати, яке буде літо - сухе чи мокре. Якщо в цей день буде іній, сніг, дощ, то 24 травня на Мокія Мокрого буде теж дощ, а якщо Мокій Мокрий - то і літо дощове.

27 лютого - Меланія. Погожий день - літо гарне.

29 лютого - Касяна. Він випадає один раз на чотири роки, тобто на високосний рік, вважається нещасливим днем.

У різних народів про лютий так кажуть:

- Нема в лютому такої бурі, що не стихла. (Португалія). Забутькуватого господаря зима розбудить. (В'єтнам).
- Пізня зима - пізня весна. (Німеччина).
- Важко сіно звозити, та легко взимку смикати. (Литва). Ховатимешся від літньої спеки - взимку замерзаєш. (Бурятія).
- А ось що про лютий говорять українці:
- Питає лютий чи добре взутий.
- Сонце блищить, а мороз тріщить.
- Місяць лютий - гостро кутий.
- Лютий воду відпускає, а березень підбирає.
- Лютневі прикмети - метелиці та замети.
- Довгі бурулі в кінці лютого - довга весна.
- Великі бурулі на піддашках - буде добрий урожай кукурудзи.

Календар весни

В Київській Русі календарний рік починався 1 березня. Наші пращури вважали, що початок новолітування має збігатися з весною, з пробудженням і розквітом природи. Зображені на ритуальному глеку, що знайдений поблизу села Ромашки (Рокитнянського району Київщини) і датується IV століттям,

візерунки і малюнки, які повторюються ритмічно, вченими розшифровуються не інше, як стародавній слов'янський календар. Цей стародавній календар теж започатковує відлік часу з весни.

Прихід весни пов'язували із святом Явдохи (1 березня за старим стилем, 14 березня за новим стилем). "Яка Явдоха - така весна", говорять народні прикмети.

Перший свист байбака теж вважався у наших предків однією з ознак приходу весни. Важливою прикметою був приліт птахів з теплих країв. Першою здебільшого прилітала вівсянка, і тому почувши її спів, селяни вкладали в цю мелодію свої слова: "Покинь сани, візьми віз, викинь шубу й з печі злізь!".

Астрономічне явище - весняне рівнодення 21-22 березня, теж було однією з дат настання весни. В цей період закликали весну і птахів. За народними звичаями Поділля, Київщини, Полісся в сім'ї пекли з тіста 40 "жайворонків", "голубів" і діти просили матусю: "Дозволь мати весну закликати!". Число 40 символізувало пам'ять 40-ка мучеників (22 березня за християнським календарем свято 40 святих мучеників, християн). За народними прикметами, якщо в цей день кине 40 лопат снігу - то весна дружньо вступить у свої права і буде з хорошою погодою.

30 березня - Олексія за християнським календарем, а в народі називали цей день Теплою Олексія, вважався цей день природним початком весни. Пасічники виносили свої вулики для першого обльоту бджіл.

За народними прикметами погода на Олексія прогнозує погоду на Великдень.

Справжнім утвердженням весни і пробудженням землі вважалось Благовіщення (7 квітня). В поліщуків існував звичай не копати землю цього дня.

Найвеличнішим святом весною був Великдень або Паска. Давньо - єврейське свято Песах святкувалось на перший повний місяць після дня весняного рівнодення. За біблійними історіями воскресіння Ісуса Христа пов'язане саме з цим святом. Але історичний розвиток релігій вніс деяку розбіжність у відзначення цього свята. Євреї святкують його під повний місяць після весняного рівнодення, католики на тиждень раніше, ніж православні. За православними звичаями Паска не може бути раніше Благовіщення (7 квітня).

Напередодні Великодня відзначалась Вербна неділя. Освячені в церкві галузки верби вважалися великим оберегом і ліками.

В травні природа святкує свою молодість, буяють дерева і трави, птахи вирощують своє потомство.

Дохристиянські вірування донесли до нас обрядові пісні "гаївки", "маївки". Майже всі слов'янські народи називали цей місяць травнем.

Березень

4 березня - Казимира. Якщо на Казимира погода, то буде на бараболю урода.

9 березня - Обретіння, обертіння. В цей день "чоловік до жінки обертається, і птахи обертаються з вирію". Птахи починають шукати собі місце для гнізд.

13 березня - Василь Капельник. "Василь зі стріх капає - Землю поквалплює".

14 березня - Євдокія, Явдоха - плющика. Яка Євдокія, така і весна. На Євдокію вибирали кілька відер картоплі для першої посадки.

18 березня - Конона, покровителя коней. Господині перебирали насіння.

22 березня - Сорок Святих Мучеників. Земля повернулася до сонця північною півкулею. Вдруге набирали картоплі для посадки.

30 березня - Теплою Олексія. Якщо тепло, то весна рання.

31 березня - Кирила. Минув Олексій, а Кирило каже: "Ще не сій".

Сонце гріє, сонце сяє - вся природа воскресає. Березень часом снігом сіє, часом сонцем гріє. Від березневих дощів земля квітне. У березні кожух і без гудзиків теплий. Птахи в'ють гнізда на сонячній стороні - на холодне літо. Весняний день рік годує. Зійшов у березні сніжок - берись за плужок.

Про березень у прислів'ях та приказках народів світу переплелися поезія й краса людських взаємин, праця і пісня, щебетання птахів, буйноцвіття трав.

- Краще в березні дощ небесний, ніж злива чудесна. (Португалія).
- Березневе сонце квітки не зі в'ялить. (В'єтнам).
- Як у березні сніг падає, то біда й саду, й винограду. (Німеччина).
- Березень так не лишить, щоб свого не зробити. (Грузія).
- Березень, співаючи, виганяє всіх у поле. (Литва).
- Весняний день на восьми підводах їде. (Карелія).
- Березневий мороз коров'ячий ріг не зломить. (Росія).

У березні часто можна спостерігати вінці навколо сонця і місяця. Виникають вони внаслідок заломлення світла при проходженні його крізь дрібні крапельки води й крижані голки, що утворюються в низьких нещільних хмарах. Такі вінці - вірна ознака непогоди.

Квітень

1 квітня - день обманів. Звичай обманювати в день першого квітня існує майже в усій Європі й Азії. Початок цього звичаю губиться в сутінках старовини.

7 квітня - Благовіщення. Це велике свято, таке велике, що не можна працювати, навіть птиця не в'є свого гнізда в цей день. Благовістить на весну. Все живе оживає. В цей день у ліс ходити не можна, все живе вилазить з нори.

8 квітня - Благовісника архангела Гавриїла. Народ вірив, архангел Гавриїл - володар блискавки. Святкували Благовісника - "щоб Гаврило хати не спалив".

9 квітня - Мотрони. Завершується приліт ранніх птахів.

14 квітня - Мар'ї. Якщо в цей день повінь, то вродить густа трава.

18 квітня - Федула. "Прийшов Федул - тепло роздув".

21 квітня - Родіона. Руфа. Головною прикметою цього дня, за народним віруванням, є те, що на Руфа не можна ходити в ліс, бо там "повзають гадюки, і

вони дуже кусливі в цей день, бо це. Бач, їхній день". Якщо цього дня добра погода - буде погоже літо, а якщо негода - холодне і дощове.

25 квітня - Зенонів день або Василя Парийського. Весна землю парить.

30 квітня - Зосима. Покровитель бджіл. У квітні ранковий туман віщує ясну погоду.

На початку квітня грім - на тепле літо. Якщо закумкали жаби - можна садити кукурудзу.

- Березень з водою, квітень - з травою, а травень - з квітами.

- Квітень з водою, жовтень - з їдою.

- Ранні ластівки - щасливий рік.

- Як терен квітнем побіліє - тоді селянин ячмінь сіє.

- Де ластівка не літає, а в квітні додому прилітає.

Про квітень народи світу говорять так:

- - Одна ластівка не творить весни, як один палець - руки. (Португалія).
- - Літають ластівки низько - рясний дощ буде, літають високо - рясний, але недовго. (В'єтнам).
- - Дощ у квітневу днину - до душі селянину. (Німеччина).
- - Мрячний квітень дає молоко коровам і вівцям. (Ірландія).
- - У квітні сінники розчиняються. (Литва).
- - Квітень не з возом сіна приїздить. (Латвія).
- - Що березень не захоче, те квітень зробить. (Латвія).

Травень

2 травня - Івана Старопечерника. Жінки виносили полотно для відбілювання.

5 травня - Луки. У цей день садять цибулю.

6 травня - Георгія Побідоносця. Юрія. У цей день майже на всій території України виганяли худобу на пасовисько. На Поділлі є звичай, в цей день, до схід сонця садити гарбузи, кабачки, патисони, огірки.

8 травня - Марка. Якщо яблуні не зацвіли - на неврожай.

15 травня - Бориса і Гліба. У народі його ще називали солов'їним днем.

18 травня - Ярини (Ірини). Висаджували розсаду капусти.

19 травня - Йови. У цей день сіяли боби, горох, огірки.

22 травня - Миколи весняного. Часто в цей день похолодання. На Київщині у відкритий ґрунт до цього дня не висаджували розсаду помідор, перцю, баклажанів.

24 травня - Мокія. Мокій мокрий - все літо буде мокрим.

27 травня - Ісидора. Теплий Сидро - тепле літо.

28 травня - Пархома теплогрія. Прийшов Пархом - тішся теплом.

31 травня - Федота. Якщо на дубі вже з'явилися листочки - на врожайне літо.

- Якщо в травні на півночі блискавки - вітер близький, а з півдня поверне - задощить напевне.

- Прийде май - у землю пхай (сій), а прийде іюнь - хоч сій, хоч плюнь.

- Як у травні дощ і грім - буде радість людям всім.

- У травні оженився, вік журився.
- Якщо початок травня холодний, то наприкінці місяця буде тепло навпаки.

- Багато хрущів - сухе літо.
- Дощ у маю - хліб на сім'ю.
- Квітучий май - то справжній рай.
- Сухий березень, мокрий май - буде ярина, як гай.
- Якщо багато в маю птиць, то не буде гусениць.
- Коли в маю два дощики не випаде, то й золотий плуг нічого не виоре.

Про травень говорять народи світу:

- - У травні працюй за п'ятьох, а у жовтні - за десятьох. (В'єтнам).
- - Травневої ночі не встиг лягти - вже й ранок, а жовтневого дня не встиг посміхнутися вже й вечір. (Португалія).
- - Сухий і теплий май - скупий буде урожай. (Німеччина).
- - Навесні час дорогий - працюй старий і малий. (Литва).
- - Травневий дощ - золото, червневий - срібло, а липневий - вогонь. (Латвія).
- - Чим сильніший в маю дощ, тим вік коротший. (Болгарія).

Календар літа.

Селянина завжди цікавила літня погода. Від того, якого вона буде, значною мірою залежала доля врожаю; посуха накликала недорід, а часто дощі чи град - вимокання й побиття збіжжя. Ось чому протягом зими й весни люди ретельно стежили за погодою в окремі дні і тому народний прогностик всіяний чисельними завбаченнями, Останнім весняним прогностиком на літаю погоду був день Святого Мокія - 24 травня. Майже на всьому терені України ним завбачували, якою буде погода протягом літа. Якщо в цей день йтиме дощ, то мокрих чекай жнив. "Мокіїв день мокрий, все літо буде мокрим". "Якщо ва Мокія падає дощ, то буде сорок днів падати". Монастирські хлібороби користувались прогнозом березневих днів з вранішнім інеєм - через 90 днів у червні буде дощ. Який березень - такий червень. Якщо березень був сухий, без інею і густих туманів, а на Мокія і весь тиждень Мокіїв теж було сухо - чекай засухи.

Червень

Червень вбирає в себе багато прикмет, а віддає мало, тому його народні прикмети неяскові.

Ймення першого літнього місяця пішло від масового цвітіння квітів, доспівання суниць, черешень, від найяскравішого і найдовшого світла сонця, коли удвічі перевершує ніч, від збору личинок червенця для фарбування ниток та тканини.

В Древній Русі первісток літа називали кресником чи креснем. Червень називали також гедзнем, кезднем, бізднем, у гуцулів - гнилець, у білорусів - червень, у поляків - червец, чехів - червен.

На червень припадають Зелені свята (Трійця), якими язичники віншували буйне пробудження природи, віддячували природі за буйнозеленість (за дівочість природи).

Червень іменують полуднем року (22 червня - день літнього сонцестояння) та первістком літа.

2 червня - Талагія. "На Талагія велика надія", казали, спостерігаючи за погодою, яка мала прогнозувати врожай овочів.

3 червня - Олени. У цей день ретельно спостерігали, який буде день - сонячний чи дощовий - то так піде й на осінь.

7 червня - Іванів день. Розпочиналося збирання лікарських трав.

11 червня - Феодосії. Починають колоситися зернові. Ходить Феодосія й дивиться колосся.

14 червня - Харитона та Устини. Якщо йтиме дощ, то до кінця місяця, а коли сонячно, то на добрий налив колосся. Цю прикмету необхідно розглядати разом з фактором погоди 24 січня (на Григорія), який вказує погоду на літо. Іній в цей день через 142,5 дні прогнозує дощ в період з 13 червня по 16 червня.

16 червня - Луки. Південний вітер - для яровини добре, а коли з північного заходу - на сльотаве літо. Якщо йтиме дощ, то вродяться гриби.

17 червня - Митрофана. В цей день на Поліссі сіяли гречку та льон.

21 червня - Федір літній (Страбіліт). Гроза на Федора - погано для сіна.

22 червня - Кирила. На Кирила сонце віддає всю силу. День астрономічного літнього сонцестояння. Зацвіла липа - на тепло й сонячне літо. Щедрим буде медозбір.

24 червня - Варфоломія та Варвари. "Варфоломій і Варвара дня увірвали, а ночі доточили" - з цього часу починає коротшати день.

25 червня - Петра-сонцеповорота, Онуфрія. Сонце на зиму, а літо на жару.

Якщо в цей день сухо, то сіно зберуть сухим, а коли дощ - мокрий покіс сіна. Замовкають співи птахів. Тому казали: "На Онопрія соловей ячмінним колосом вдавився".

26 червня - Акулини-гречкосії. Закінчували в північних районах Полісся сіяти гречку. Сильна активність коров'ячих гедзів (оводів).

29 червня - Тихона. З цього часу перестає кувати зозуля, "бо мандрівкою вдавилися".

30 червня - Мануїла. Якщо погода дощова, то зима буде сніжною.

На червень припадає християнське свято Трійці. Трійця, Зелена неділя, Зелені свята не випадають в числі, їх святкують на сьому неділю після Великодня. Білоруси називають цю неділю Сьомиха. Трійця, після Різдва та Великодня, вважалась в народі одним з найбільших свят. У давнину наші пращури, пов'язували ці свята з буйністю і живосиллям природи, в яку вони вірили. Триєдність свят пов'язана з Богом-Отцем (неділя), Богом-Сином (понеділок), Богом-Духом Святим (вівторок).

Напередодні Трійці селяни рвали материнку, чебрець, полин, лепеху і прикрашали зіллям світлиці - обтикували стіни, лави, вікна, образи, притрушували долівку. (Клечання).

На клечальну суботу йшли босоніж до лісу аби запасти галузками клена, липи, ясена і оздоблювали обійстя, ворота, тин, хлів, одвірки, стріху хати і оселю.

На Зелені Свята цвіте жито й за народним віруванням прокидаються померлі, виходять з води русалки. Русалії.

Русалчин Великдень. Невська неділя. Їх відзначають у перший четвер після Трійці. У народі жило безліч легенд і повір'їв про реальне існування русалок та мавок. У цей день не пускали дітей і молодь у ліс, луки, в поле, купатися в річці.

Петрівка. Петрів піст. Розигри. Початок Петрівки припадає через тиждень після Трійці і закінчується на Петра і Павла (12 липня). У Петрівку день як рік. Захотілося йому в Петрівку льоду. Петрівка - на хліб голодівка. Люблю тебе, як вітер у Петрівку. Хто в Петрівку сіна де косить, той взимку - в собак їсти просить.

Червень - рум'янець року.

У червні на полі густо, а в коморі - пусто. У червні перша ягідка в роток, а друга - в козубок. У червні люди раді літу, як бджоли цвіту. Червень з косою, а липень з серпом. Червневий дощ розпочався при сході сонця - припиниться аж під вечір. У червні ворота підпиратимеш, то взимку голодний держатимеш. Діждали Луки (16 червня) - ні хліба, ні муки.

Про червень народи світу говорять:

- - Скільки б в червні не пекло - все одно буде дощ. (Португалія)
- - Вітер в червні приносить як не дощ, то ураган. (В'єтнам)
- - Маленький дощ у червні вгамує велику бурю. (Німеччина)
- - Крапля в червні не дощ, але корисна. (Грузія)
- - Для коси в червні краще дощ, а для граблів - погода. (Литва)
- - Чим тепліше літо, тим лютіша зима. (Латвія)

Липень

Вважають, що назва місяця походить від періоду цвітіння дрібнолистої липи, цвітіння якої в основному збігається з початком місяця.

У сербів і хорватів - липень, у словенців - липан, у чехів - ліпен, поляків - ліпец, білорусів - ліпень.

Західноукраїнська назва місяця "косень", "сінокіс".

2 липня - Мефодія. Якщо на Мефодія йде дощ, то він може йти з перервами сорок днів.

6 липня - Горпини Купальної. Цей день вважається одним з найкращих для заготівлі лікарських трав.

7 липня - Івана Купала. Давнє язичеське свято краси, молодості й самоочищення. У цей день годилося скупатися. Велика роса на Купала - буде врожай огірків та горіхів. Купальна ніч зоряна - вродять гриби. Дошовитий день - ва неврожай.

10 липня - Самсона. Його ще називали сіногрій. Якщо йтиме дощ, то негодитиме сім тижнів - аж до бабиного літа.

12 липня - Петра і Павла. Починались жнива. З першого ячневого борошна нового врожаю пекли обрядовий хліб і несли його до церкви на посвяту. Раз у рік Петра. На Петра і душа тепла. Від Петра красне літо. На Петра колос, а на Іллю - жнива. Як на Петра спека, то на Різдво - мороз.

13 липня - Півпетра, або Петрового батька. Вшановували пастухів і тварин.

- Щаслива хата, де худоби багато.

- Коло худоби походиш, то сам собі вгодиш.

- Як корова у хліві, то є харч на столі.

14 липня - Кузьми і Дем'яна. "Кузьма і Дем'ян згубили жупан" - початок літньої спеки, адже за старим стилем це полудень літа.

15 липня - Фатія. Закінчували косовицю. Якщо з'являлися жовті листочки на деревах - на ранню осінь і зиму.

18 липня - Кирила і Афанасія. Якщо місяць яскравий, то на щедрій врожай.

20 липня - Євдокії, Єфросинії, Переважно дощовий день Як зібрав сіно, то не страшна і Єфросина.

21 липня - Прокопа. Жнива. На Прокопа жита копа. На Прокопа вже є на полі копа. Проків нав'язав сім кіп. На Прокопа приготуй плечі до снопа.

23 липня - Антонія. Громове свято. Якщо гримить і блискає, то десь у полі копи горять.

25 липня - Прокла. Вважається, що в цей день бувають найрясніші роси. На Прокопа все промгло.

26 липня - Гавриїла Архангела. Якщо сильна злива з грозою, то на дощову осінь.

29 липня - Валентини. Цей день вважається святом "іменного снопа".

31 липня - Івана Багатостраждальника. Цього дня жінки, яких залишили чоловіки, відправляли в церкві службу Божу.

- Липень не тільки полудень літа, але й року.

- Як в липні ціп загупає, одразу капуста звивається у головки.

- Липень - вершина літа.

- Поки зерно в липні в колоску - не засиджуйся в холодку.

- Хто в липні жари боїться, той взимку немає чим погрітись.

- У липні сонце йде на зиму, а літо на спеку.

- Липневий піт взимку гріє.

- Липень казати звик - ловиться сом.

- Жаркий липень, то грудень буде морозний.

- Хто працює в липні - працює на себе.

- На жаб є березень, на курчат - липень.

Спостерігаючи за порами року народ підмічав:

- - Розумний неба не лає, коли в липні сонце припікає чи дощ не вщухає. (Угорщина)

- - Як жаби в калюжі та розкумкались - не біда, знов буде в калюжі вода. (В'єтнам)
- - Липневе небо - слуга зими. (Грузія)
- - Липневий день - крок, зимовий п'ять. (Литва)
- - В липні дні біжать підстрибуючи, зимою бредуть похнюпившись. (Карелія)
- - У липні день віз хліба дає. (Мордовія)

Серпень

Серпню належить особлива роль в році, бо протягом року хлібороб працював на останній місяць літа. Хлібороб працював зранку і до пізнього вечора, а перепочинком були свята, якими і регулювали працю з відпочинком. Назва місяця походить від знаряддя, яким жали зернові.

У чеській, польській та словенській мовах восьмий місяць року відповідно іменується "серпан", "серпень", "великі серпан". В першій половині місяця закінчувалися жнива, пасічники вдруге качали мед: "Спас (19 серпня) свіжий медець припас". Останньому снопу на жнивах приділяли значної уваги. Його прикрашали перевеслом з польових квітів та стрічками, проносили по селі, ховали в комору і на Різдво заносили а хату на покуть. За народними прикметами та жниця, яка в'язала останній сніп, народить дитину протягом року.

Якщо ластівки в серпні висиджують другий виводок, то осінь скоро не настане.

1 серпня - Мокрини. Покажчик осені, дощить - буде мокра. Сухо - буде багато сонячних днів.

2 серпня - Іллі - пророка. Громове свято, пов'язане з аграрною магією. Намагалися не працювати. Ілля на полі копи лічить. На Іллі - новий хліб на столі. Коли жито дозріває до Іллі, то воно найкраще для насіння. Цього дня мало коли не гримить і не ллє дощ як з відра.

4 серпня - Марії Магдалини. Її вважають заступницею від холери. Великі роси - льон буде сірий.

6 серпня - свято Бориса і Гліба. Настає час осінніх зірниць. Скрізь дозрів хліб. Прийшов Борис і Гліб - встиг у полі хліб.

7 серпня - літні Ганни. Матері Пресвятої Богородиці. Холодний ранок - зима буде рання і холодна. Капуста завиває качани. Яка погода до обіду, така й зима до грудня, а яка по обіді, то така після грудня.

9 серпня - Пантелеймона. Пали копа. Намагались не працювати, особливо звозити снопи з поля. На Закарпатті з цього дня починали брати білі коноплі.

12 серпня - Сили. Жито, посіяне на Силу, родить сильно. Віками перевірено: найкращий день для сівби озимих.

14 серпня - Маковія і першого Спаса (медового). Проводи літа. Качали мед. Збирали цибулю і мак. Святили букетик з лікарських рослин (мак, чорнобривці, васильки). З Маковія починається двотижневий піст - Спасівка.

15 серпня - Стефана. Сіновал. Який сіновал, такий буде і вересень.

16 серпня - Антона. За цим днем прогнозували погоду в жовтні. Антон на жовтень дивиться.

19 серпня - Спас яблучний Другий Спас. Преображення Господнє. Одне з найбільших хліборобських свят. Свято врожаю. Несли до церкви на посвяту овочі, фрукти, гриби, мед, хліб. Прийшов Спас - бери рукавиці про запас. Спас - усьому час. Прийшов Спас - пішло літо від нас. Добра антонівка - до доброго року. (Хліб вродить).

21 серпня - Омеляна. За цим днем завбачували січень.

23 серпня - Лаврентія. Якщо у ставках вода тиха, то й осінь буде спокійною, а зима без завірюх.

25 серпня - Фотія. День свята вогню в гуцулів.

27 серпня - Феодосія. Якщо буря цього дня, то на непогодній вересень.

28 серпня - Успення Богородиці і перша Пречиста. Початок молодого бабиного літа. Кінець Спасівки. Сіяли озимі в усіх природних зонах України. Після свята дівчата чекали старостів. Оглядини, заручини. "Старости на Пречисту, в хаті чисто: "Як прийде Пречиста - стана дівка речиста".

29 серпня - Третій Спас. Після свята Успення. Відліт ластівок. Перша Пречиста жито засіває, а друга - помагає. Після Успення прийшло - сонце на осінь пішло. Відліт в цей день журавлів віщує ранню зиму.

- До серпня рослина зріє а після нього в'яне.

- У серпні серпи гріють, а вода холодить.

- У серпні спина мліє, а зерно спіє.

- У серпні хліборобові три роботи - косити, орати і сіяти.

- Як у серпні дбаємо, так зимою маємо.

- Грозивий серпень - на довгу і теплу осінь.

- Що в серпні зведеш до комори, то взимку внесеш до хати.

Про серпень такі прислів'я мовлять народи світу;

- - В серпні південний вітер землю сушить, а хліб - губить. (Португалія)
- - Хто в серпні байдикує - взимку голодує. (Литва)
- - В серпні одна турбота - скінчити польові роботи (Росія)
- - Хочеш в серпні мати диню - уклонись грядці. (Азербайджан)

Календар осені

Вересень

Після перших холодних днів осінь приходить розкішна, жовта і тепла. Вересневий час - сім погод у вас. Так говорить народ про перший місяць осені. У вересні покоротшали дні, прирівнюючись до ночі. 22 вересня - день осіннього рівнодення. Погустішали тумани, заблищало павутиння. Опівдні політньому тепло, навіть іноді гаряче. Давня назва вересня - "руєн" пов'язана з жовтим кольором осені, "ревун" - з дощами та негодою, "рюїн" - з гоном, ревом оленів, "хмурень" - із зменшенням сонячного місяця осені безпосередньо зв'язана з буйним цвітінням вересу. У білорусів - "вересень", поляків - "вжесень", "місяць вересу" (з литовської), в латиській - "місяць цвітіння вересу".

1 вересня - Андрія Стратілата. З цього дня починали збирати овес.

8 вересня - Наталя овсяниця. Закінчують збирати овес.

11 вересня - у народі - Головосіки. Православне свято Всічення голови святого Пророка Предтечі й Хрестителя Господнього Івана. У цей день не працювали, особливо не можна нічого круглого різати ножем чи сікти сокирою. Пісний день. Останні грози - до Головосіки.

14 вересня - Семена. Симеона Стовпника. Початок справжньої осені. Новий Рік до 1700 р. Увечері запалювали посвіт. До Семена старались посіяти озимі. З цього дня починається старе бабине літо, яке триває до 21 вересня, до другої Пречистої. Дівчата чекали старостів. З цього дня започатковувались вечорниці і посиденьки, виконували роботу в хатах при вогні. На Семена ясно - осінь буде погожою і теплою. Збирають дині, кавуни, картоплю. Віками зберігся звичай садити верхи на коня хлопчиків. На Семена "дитя постригай, на коня саджай і на лови в поле виїжджай".

17 вересня - Христодули, ікони "Неопалимої Кулини". Її вважають захисницею від пожеж і блискавок, Селяни молились, прохаючи захистити дім і худобу.

19 вересня - Михайла Чудотворця. Намагалися не працювати.

21 вересня - Різдво богородиці. Друга Пречиста. Сватання. Заручини. "Прийшла Пречиста - принесла старостів нечиста". Прийшла перша Пречиста - одягла природа намисто, прийшла друга Пречиста - взяла комара нечиста, а прийшла третя Пречиста - стала діброва безлиста. Прийшла Пречиста - на дереві чисто, а прийде Покрова - на дереві голо.

27 вересня - Воздвиження, Здвиження. Всі прикмети цього дня так чи інакше пов'язані із словом "двигатись". На Здвиження земля движеться до зими. Селяни звали, що цього дня всі змії, вужі повзуть до своїх норок. Тому в цей день не ходили а ліс. Свитку на Здвиження скидай, а кожух одівай.

30 вересня - день Віри, Надії, Любові та їх матері Софії. Жіночий день. Жінки не розпочинають в цей день важливої роботи.

- Вересень - рум'янець року.
- Вересень весіллями багатий.
- Вересень верещить, що вже осінь
- У вересні одна ягода і та гірка - горобина.
- Вересень слухає погоду січня.
- Вересень студений, але ситий.
- У вересні ложка води робить два болота.
- Чим тепліший і сухіший вересень, тим пізніше прийде зима,
- Вересневий дощ, що почався вранці, довго не йтиме.

Народи світу так говорять про вересень;

- - Шануй хліб: дині їмо нині, а хліб - увесь рік. (Німеччина)
- - Дощ у вересні - півголоду, а посуха цілий голод робить. (Росія)
- - Хто хоче жати чисту пшеницю, той у вересні має знати трійцю-правдицю: що перша - переліг орати, що друга - переліг переорювати, що третя - чистим зерном засівати. (Білорусія)

Жовтень

Назва відома за часів Київської Русі. Побутували й релігійні назви: "грязень", "зазимник", "весільник", "жовтень па весілля багатий". Після закінчення основної аграрної діяльності селянин дозволяє собі розслабитися і перепочити. Масові вечорниці, весілля, храмові свята. "У жовтні на день - сім погод: сіє, віє, крутить, мутить, реве, зверху лєє, а знизу мете".

1 жовтня - Ярини. "Журавлине літо". Якщо на Ярини відлетять журавлі, то через два тижні чекай морозів, а як затримаються - зима раніше себе не покаже.

2 жовтня - Трохима. Хлопці й дівчата обирали одне одного. "На Трохима не проходить щастя мимо - куди Трохим, то й воно за ним". З 2 по 10 жовтня пасічники переносили вулики на зимівку.

3 жовтня - Дениса. Північний вітер - на холод, південний - на тепло, західний - на мокречу, а східний - зимно, але сонячно.

6 жовтня - Зачаття Івана Предтечі. Дівчата брались за рукодільництво - пряли, ткали, вишивали.

7 жовтня - Сергія Радонежського.

8 жовтня - Єфросинії. Цей день називали "капусником", пошаткована в цей день капуста довго зберігалася.

9 жовтня - Івана Богослова. Завершували всі польові роботи. Хто не посіяв до Богослова - не варт доброго слова.

14 жовтня - Покрова. Масово розпочинались весілля і вечорниці. Яка погода на Покрову, такою буде зима. По Покрові - то і по теплові. Прийшла Покрова - натопи хату без дрова. Покрова покриває траву листям, землю снігом, воду льодом, а дівчат - шлюбним вінцем. Прийшла Покрова - заревла дівка, як корова. Покрівонько, Покрівонько, покрий мені голівоньку хусткою, щоб не залишитися дівкою.

20 жовтня - з цього дня вже чекали зими. Якщо земля вкриється сніжком, то через місяць буде справжня зима.

22 жовтня - Якова. Після Якова осінь вже заплакала. Після Якова - тепла ніякого.

- Вересень пахне яблуками, а жовтень - капустою.
- У жовтні гріє ціп, а не піч.
- У жовтні виореш мілко, весною посієш рідко, то вродить дідько.
- Жовтень як не з дощем, то з снігом.
- Якщо до середини жовтня листя з берез не осипалося - сніг ляже пізно.
- Якщо перший сніг впав вдень - швидко розтане, вночі - лежатиме довго.

- Перший сніг у жовтні - зима настане через 40 днів,
- Грім у жовтні - на малосніжну, м'яку й коротку зиму.

Народні прислів'я про жовтень;

- - Туман на верховині - дощ у долині. (Португалія)
- - В осінній час сім погод у нас: сіє, віє, мутить, крутить, припікає, то мете, то поливає. (Росія)

- - Ворона кричить - зима кличе, гусак геліче - літо кличе. (Казахстан)

Листопад

Листопад замикає ворота осені. Природа налаштовується на зимовий спочинок. За Київської Русі цей місяць називали груднем, а сучасний грудень - студнем. Та за основу сучасного календаря було взято західноукраїнський поділ часу. Є регіональні назви місяця напівзимник", "ворота зими", "грудкотрус", "падолист". Листопад - вересню онук, жовтню - син, а зимі - рідний брат. З початку листопада для селянина наставала пора відносного перепочинку.

4 листопада - Казанська Божа мати. Якщо Казанська плаче, то швидко зима прискаче.

5 листопада - Якова. Якщо піде град або снігова крупа, то на Мотрону (22 листопада) наступить справжня зима,

8 - листопада - Дмитра. Осінні діди. До Дмитра ще дозволялося засилати сватів. До Дмитра дівка хитра, а після Михайла (21 листопада) - хоч за попихала. Якщо на Дмитра день без снігу, то ще не буде зими. Замерзла земля і дме холодний вітер - снігу не буде до Нового року. Випав сніг - увесь листопад буде холодним і морозяним. Якщо на Дмитра дощ, то на Введення (4 грудня) снігу буде по коліна. Якщо відлига, то на теплу зиму і ранню весну; цей день зі снігом - весна пізня; холод і сніг - на пізню й холодну весну.

10 листопада - Параски. Жіночий день, жінки не прядуть, не шують, не золять. Якщо день сонячний, то чекай теплої зими, хмарно - всередині грудня - будуть сильні морози.

14 листопада - Кузьми і Дем'яна. День зустрічі зими. Якщо тепло, то і зима тепла.

19 листопада - Павла. Замерзають річки та озера. Йде сніг - чекай сніжну і добру для озимини зиму.

21 листопада - Михайла, "приїжджає на білому коні". Після Михайла закінчувались весілля. Як на Михайла вітер з полудня, то буде зима сніжна й красна.

22 листопада - Мотрони. Може бути покритою снігом земля. Якщо Мотря на білім коні приїде, то гостру зиму пан привезе.

27 листопада - Пилипа, заговини, запусти на Пилипівку (піст). Готують смачну вечерю. Залишки вечері відносять бідним людям. З цього дня жінки починали прясти кужіль на полотно. Іній на Пилипа - буде овес, як липа; іній - на врожай вівса, а дощ - на дорід пшениці. Якщо хмарно або сніжно - травень буде негожий. Яка ніч у Пилипівку, такий день у Петрівку. Листопад стелить землю листям, а грудень - снігом. Листопадовий день, що заячий хвіст. Листопад не лютий, проте питає, чи одягнутий, чи взутий. Листопад - заспів зими і сутінок року. Яка погода в листопаді, така і в квітні. У листопаді як зазиміє, то й жаба оніміє. Після листопадових приморозків - грудневий мороз. В'яжи влітку рукавиці - в листопаді пригодиться.

Народи світу говорять про листопад:

- - Якщо в листопаді північно - східний вітер віє, то остерігайся бурі. (В'єтнам)
- - В листопаді вітер гне і високі тополі. (Латвія)
- - Вечірня веселка в листопаді - спокій кораблям у морі. (Ірландія)
- - Бійся листопада - за ним зима, не бійся зими - за нею весна. (Азербайджан)
- - В листопаді як не вчиниш, а зиму на літо не переміниш. (Литва)
- - На чужій землі і весна гарна, а на своїй і листопад зелений. (Бурятія)

Найпомітнішим відліком нашого життя є дні й тижні.

Це відповідає циклу руху Землі (доба) та Місяця (через 7 днів змінюється фаза Місяця).

З прийняттям християнства на Русі тижневий відлік часу придбав назву седмиці. У церковному календарі це так зване седмичне коло. Народна назва - тиждень - "той же день", що сім днів тому. Народ розшифровує назву днів тижня так:

Неділя - не для діла.

Понеділок - перший день на неділі.

Вівторок - другий день на неділі (вторий).

Середа - середина тижня.

Четвер - четвертий день на неділі.

П'ятниця - п'ятий день на неділі.

Субота - з давньоєврейської "шабат" не трудовий день, а звідси "шабат" - кінець тижня.

З давніх часів кожен день тижня мав свою характеристику і особливості - "легкі" та "важкі", "чоловічі", "жіночі". Ними регулювали виробничу діяльність, відпочинок та побутові взаємини. І це не якась забаганка чи містифікація - за кожним таким віруванням стоїть довголітній досвід, що здобутий з практичних узагальнень не одного покоління людей.

Духовний мікросвіт наших пращурів складався з таких уявлень про дні тижня.

Понеділок - перший у ряді буденних днів тижня. З позиції першого - "як почнеш - теж буде цілий тиждень". В Україні повсюдно пам'ятали, що понеділок - важкий день, тому важливі роботи цього дня не розпочинали. Але вірили, що розпочата цього дня шевська робота скоро буде виконана. В Україні існував звичай "понеділкувати", за яким заміжні жінки не працювали, звільнялись від родинних і господарських обов'язків, брали участь у сходках, відвідували жіночий гурт і родичів. Жінки і дівчата по понеділках постили. "Котра дівка постить у понеділок, до року віддасться". А заміжні жінки постили заради щасливого сімейного життя. Всі пости (крім різдвяного) починаються з понеділка. Селяни вірили, що в понеділок не можна нічого позичати. За великий гріх вважали одягати в понеділок нову сорочку (буде напасть).

У понеділок світ заснувався. На думку М. Грушевського, вірування в святий понеділок, який допомагає легко помирати, тому й постили. Вірили, що в понеділок народжуються віщуни і знахарі. Якщо в понеділок у сім'ї зчинилась сварка, то буде цілий тиждень. Німці вважали, що в понеділок не можна витратити грошей, бо будуть "спливати з рук". Не варто в цей день виїжджати в дорогу - трапиться нещастя. Як у понеділок мастити хату, то будуть вестися таргани.

Вівторок - другий день тижня. Вівторок - початків сорок: починали всі важливі справи. Чоловічий (легкий) день. Оселю закладали у вівторок. У вівторок садили гарбузи та огірки (вродить сорок). Вагітні жінки у вівторок остерігалися важкої праці. Діти, що народились у вівторок - "будуть геніальними". Вівторок називали днем, коли "світ заснувався" і тому добрий для оранки, сівби, жнив, возовиці.

Середа - третій день тижня, його середина. Оскільки пісний день, то вважався нещасливим. "Добрі ви гості, та в середу трапились". Жіночий день. Добрий для ворожіння. У середу Бог створив сонце, місяці і зорі.

Четвер - четвертий день тижня. Вважається легким, щасливим чоловічим днем. Сватання здебільшого приурочували на четвер. Вірили, що багаті народжуються у четвер. За народними віруваннями саме в цей день Бог створив усі планети. На Білоцерківщині вважають, що у четвер можна все робити, окрім побілки. У четвер до сходу сонця добре примовляти чи замовляти - допоможе. На Поліссі вважали четвер несприятливим для садіння овочів, заготівлі сала, масла, "бо черви з'їдять". Народ каже: Хто в четвер скаче, той в п'ятницю плаче. Згодюсь я тоді, не тепер, то в четвер.

П'ятниця - п'ятий день тижня; Жіночий день, тяжкий. Особливо для жінок. Вірили, що проти п'ятниці всі сни віщі. На Поліссі жінки в цей день не ткали і не пряли, а галичани - не місили тісто, подоляни - не білили в хаті. Особливо остерігалися п'ятниці вагітні жінки, оскільки по святах, п'ятницях та неділях - "не вільно нічого робити, ані пити, ані прости, ані прати, бо це спроваджує велике нещастя на дитину".

Велику гріховність накликали на себе ті, хто зважувався співати - "бо в цей день Христос помер". Віруючі люди весь рік говіли по п'ятницях. Вважаючи, що зачата дитина в п'ятницю, народиться сліпою чи з іншими фізичними вадами. У п'ятницю йти свататись - буде вдача. Народні прислів'я про п'ятницю: Довша п'ятниця, як неділя. П'ятниця - кому що трапиться. Хто в п'ятницю скаче, той у неділю плаче. Хто в п'ятницю сміється, той у неділю буде плакати. Про людей, які змінюють часто свою думку, кажуть: "У нього сім п'ятниць на тиждень", чи "У тебе десять п'ятниць на тижні".

Субота - шостий день тижня. Кінець трудового тижня. У єврейського народу та в арабів субота - це святковий (вихідний) день, в інших народів і в українців - це буденний день. Це день для завершення всіх робіт, що розпочалась протягом тижня, тому не розпочинали нових робіт, крім зажинків і закладин хати. На суботи припадають і поминальні дні. Найвідоміші з них Хомина, Переддмитрова, Передкузьмина, Передмихайлова, а також

поминальні суботи перед М'ясницями і Трійцею. Найбільше дійств пов'язано з Дмитровою суботою ("Дідівські суботи), "Осінні діди"). Осінній Дмитро (8 листопада) завершує хліборобський рік. За повір'ям він замикає землю і передає права зимі, але ключі тримає при собі, поки за ними не прийде весняним Юрій (6 травня). Наприкінці тижня годилося змити голову та облисти тіло - "бо в суботу й ведмідь умивається", причепурити в хаті, помазати долівку та припічок, зодягти чисту білизну, а малих дітей до року в білу сорочечку - "щоб лучче росли". Ввечері, коли в церкві дзвонили дзвони, вчили ходити немовлят. Був звичай щосуботи, перед заходом сонця голитися парубкам та чоловікам, а дівчатам розчесати волосся. Народ про суботу: "Субота - й вся робота", "Субота - не робота, а в неділю нема діла", "Субота - кінчається робота", Субота - не робота: помий, помаж та й спати ляж".

Неділя - сьомий день тижня, вихідний день, свята неділя. Найстарша днина в тижні. Працювати не можна, не можна пити горілки, їсти й спати вранці до служби Божої. Чумаки вирушали в дорогу в неділю. Народжені діти в неділю мають бути пристрасними.

Народні прислів'я про неділю:

- Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, коли мала час її узяти.
- Неділя - не для діла.
- Йому щодня неділя.
- Прийде така неділя, що і в нас буде весілля.
- Через день - та й неділя, через хату - та й весілля.
- Сховай слабість на неділю, бо тепер робота є.
- У неділю гой-я, гой-я, в понеділок - голівонька моя.
- Як неділя, то й сорочка біла.

Неділя - єдиний день тижня, якого люди чекали як великого свята, відповідно зодягалися, щоб весело провести вихідний у колі друзів та родини.

Стародавні народні Свята в нашій літературі

Стародавні дохристиянські Свята глибоко ввійшли в народне життя, тому письменники, правдиво описуючи це життя, завжди згадують або й описують народні Свята. Біля цих Свят понаростало безліч різних повір'їв. Звичайно, я тут подам тільки деякі приклади.

Євген Гребінка: Минулися гречанії жнива, Семен натяг кожух на плечі 513. Тут Семен — це Семен Стовиник 1 (14) вересня.

У І. С. Нечуй-Левицького повно описів та згадок про народні стародавні Свята. У „Кайдашевій Сім'ї”:

Постив 12 п'ятниць на рік перед декотрими празниками 16. Хто постить п'ятницю Палійкопа, той ніколи не потопатиме в воді й не вмере наглою смертю 17. Хто постить 12 п'ятниць на рік та носить при собі Сон Богородиці, той не буде в воді потопати, у вогні горіти, од наглої смерти помирати 135. Він понеділкував 16, цебто — постив у понеділок. На Палійкопа не можна жати 33. Селяни поважають неділю й празники, і не роблять ніякої роботи, але

не мають за гріх одного діла, — возити в неділю та в празники снопи 39. Святий Понеділочку, Божий ключничку 18.

I. Левицький: „Не той став`: На Маланки гадають, підслуховують під вікнами. З почутого гадають 90-91. Свято Миронбсниць, столи круг Церкви, всі їдять.

„Причепа": Хто нап`ється за Вечерею (Кутя) води, той у жнива дуже хотітиме пити 234.

Повно згадок про стародавні Свята в „Землі" 1901 р. О. Кобилянської: Перед Благовіщенням нема що зачинати орати 127. Свято Андрія 165.200. У році не було одного такого понеділка, в котрім була б що іншого взяла в уста, як сухий хліб і воду 197. Треба на Благовіщення постити, тоді напевно довідаєшся, що тебе чекає 202.

Коло Свароже

Коло Свароже — зодіакальне річне коло наших предків. (Складене за «Язичницьким календарем» Галини Лозко)

1—3 березня	Початок закличок весни.
1 березня	Весняний Новий рік. Свято Весни або Воскресіння.
9 березня	Вшанування Матері—Землі хлібом—жертвою, який називають Крижиком.
Березень. Неділя перед Великоднем *	Вшанування Прадерева Життя. Освячення верби.
13—20 березня	Весняний Ярилин тиждень.
Березень. Четвер перед Великоднем *	Навський Великдень. Чистий четвер. Вшанування померлих.
Березень *	Великдень Дажбожий. Перша неділя після Повні, що настала після весняного рівнодення. Відкриваються Небесні ворота.
Березень *	Перше велике свято бога Трояна, коли наступає день весняного рівнодення (20, 21 березня).
25 березня	Пробудження Матері—Землі від зимового сну. Свято Шума. Зустріч Лелі, Ярила та Марени.
26 березня	Весняне свято Перуна. Прокидаються Грім та Блискавиця. Освячення зерен для сівби.
11 квітня	Свято Водяника. Весняне.
15 квітня	Свято Арея.
17 квітня	Освячення пасіки та моління про бджолині рої, винос вуликів.
22 квітня	Свято великої матері Лади.
23 квітня	Лельник. Свято Лади і Лелі.

23 квітня — 23 травня	Свято Лада. Вшанування всеєдиного ладу па землі і на небі.
23 квітня	Свято Урай—Рая. Вшанування батька Орія.
Кінець квітня — початок травня	Вшанування Велеса. Перший вигін худоби на пасовища.
Сьомий тиждень після Великодня *	Русалії. Ру сальний тиждень. З четверга починаються Зелені свята.
1 травня	День богині Майї. Свято квітів.
2 травня	Солов'їний Великдень. Свято Живи — богині життя.
П'ятниця на Русальному тижні	Весняне свято Мокоші.
50—й день після Великодня *	Клечальна неділя.
10 травня	Зільник—Золота.
15 червня	Літнє свято Світовида.
Червень *	Друге велике свято бога Трояна. Сонцескрес. День літнього сонцестояння (23, 24 червня). Свято Купала і Марени.
21 червня	Свято Симаргла.
20 червня — 3 липня	Літні Ярильські святки.
29 червня	Свято Водяника. Рибальське свято.
1 липня	Літній Сварог. Ковальське свято. Початок сінокоосу.
3 липня *	Завершення Ярильських свят. Похорон Ярила.
20—27 липня	Перуновий тиждень. Літній Перун. Літня Перуниця.
20 липня	Свято Блискавиці. Паликопа. Вшанування Чура.
22 липня	
27 липня	
27—29 липня *	Липневий Молодик. Літнє свято Місяця.
1—16 серпня	Спасівка бога Спаса. Медово—маковий Спас.
1 серпня	Яблучний Спас. Хлібний Спас. Вшанування богів за врожай.
6 серпня	
16 серпня	
16 серпня	Свято Лісовика.
1 вересня	Вшанування богині Слави. Свято запаленої Свічки.
4 вересня	Урочисті проводи бога Перуна до наступної весни.
8—9 вересня	Свято Діваний. Рожаниці, початок Бабиного літа.
14 вересня	Свято Вирію. Проводи птахів.
20 вересня	Вшанування Стрибога.
24 вересня	Свято Домовика.
Вересень *	Велике свято Світовида. День осіннього рівнодення (22, 23 вересня). Друге велике свято Врожаю.

27 вересня	Осіння Пасіка. Свято пасічників. У цей день заносять вулики.
1 жовтня	Осіннє свято Матері—Землі.
21 жовтня субота перед 26 жовтня	Осінні Діди. Поминальний день.
24—26 жовтня	Осіннє свято Місяця—Молодика.
П'ятниця, найближча до 28 жовтня *	Друге вшанування богині Мокоші.
1 листопада	День Плуга. Вшанування Сварога. Ковальське свято.
8 листопада	Миха. Мисливське свято.
14 листопада	Корочун.
24 листопада	Свято Долі.
29 листопада	Калета.
6 грудня	Зимовий Спас (Дід Мороз). Прихід зими.
Грудень *	Третє велике свято бога Трояна. День зимового сонцестояння (21—23 грудня).
22 грудня	Святий Вечір. Коляда. Різдво молодого Божича—Сонця. Вшанування Сварога — батька всіх богів. Вшанування Дідуха та Велеса.
23 грудня	Свято Рода.
Грудень 6—й день після Різдва *	Народження Місяця. Щедрий вечір.
Січень 12—й день після Різдва. Ніч *	Свято Дани.
2 лютого	Стрітення. Зимова Громниця—Перуниця. Вшанування всіх богів запаленням смолоскипів.
21 лютого	Свято весняного Стрибога.
24 лютого	Лелечини. З цього дня починаються двотижневі пташині свята.
Тиждень перед Колодієм *	Велесовий тиждень. Свято Велеса.
Тиждень приблизно за місяць до Великодня *	Колодій. Масляна.

Джерело

- Войтович Валерій Миколайович Міфи та легенди давньої України. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан. 2005. — 392 с.

Примітки

- * Свята, які щороку міняють свою дату.

ЗАПОВІДІ РІДНИХ БОГІВ. ЗАПОВІДІ БОГА СВАРОГА

1. ШАНУЙТЕ ОДИН ОДНОГО, СИН МАТЕРІ І БАТЬКА, ЧОЛОВІК ДРУЖИНУ, ЖИВІТЬ В ЗЛАГОДІ.
2. НА ЄДИНУ ДРУЖИНУ ЧОЛОВІК ПОВИНЕН ЗАІХАТИ, А ІНАКШЕ СПАСІННЯ ВАМ НЕ ВПІЗНАТИ.
3. ТІКАЙТЕ ВІД КРИВДИ І ДОТРИМУЙТЕСЬ ПРАВДІ. ШАНУЙТЕ СВІЙ РІД І РІД НЕБЕСНИЙ.
4. ПОЧИТАЙТЕ ВИ ТРИ ДНІ НА ТИЖНІ: ТРЕТІЙ, СЬОМИЙ І ДЕВ'ЯТИЙ. ПОЧИТАЙТЕ ВЕЛИКІ СВЯТА. А ТОМУ СЛІД ПОСТИТИ ВСІМ ЛЮДЯМ У ТРЕТІЙ І СЬОМИЙ ДНІ. А ЯКЩО ХТО В ДЕВ'ЯТИЙ ДЕНЬ ПРАЦЮЄ, ТО НЕ БУДЕ ЙОМУ ЗИСК НІ ЗА ЖЕРЕБОМ, НІ ТАЛАНТУ, У ІНШІ ДНІ БЕЗ ВАДИ. ДЕНЬ СЬОМИЙ – ЛЮДЯМ, ХУДОБИ І РИБАМ СПОКІЙ ДАН, НА ВІДПОЧИНОК ТІЛЕСНИЙ. ОДИН ДО ОДНОГО ХОДІТЬ, ОДИН ОДНОГО ЛЮБІТЬ, РАДІСНО ВАМ – СПІВАЙТЕ ГІМНИ БОГАМ.
5. ПОЧИТАЙТЕ ВЕЛИКИЙ ПІСТ ВІД СПАЛЕННЯ МАРЕНИ І ДО ВЕСІЛЛЯ ДЖИВИ. БЕРЕЖІТЬСЯ, ЛЮДИ, В ЦЕЙ ЧАС КРИВДИ, ЗБЕРІГАЙТЕ СТРОГО ВІД ПОЇДАННЯ ЖИВІТ, РУКИ ВІД СГРАБЛЕННЯ, І ВІД ХУЛИ – УСТА.
6. ПОЧИТАЙТЕ ЯЙЦЯ В ЧЕШТЬ ЯЙЦЯ КАЩЕЯ, ЩО РОЗБИВ НАШ ДАЖБОГ, ВИКЛИКАВШИ ТИМ ПОТОП.
7. ПОЧИТАЙТЕ СТРАСНИЙ ТИЖДЕНЬ ЯК ПЕРЕЖИВАВ НАШ ДАЖБОГ ВІД РОЗП'ЯТТЯ ДО ПОРЯТУНКУ ЛЕБЕДЕМ ДЖИВИ, ТАК І ВИ СКОРБИТЕ І СМІРЕННО, НЕ ПИЙТЕ ПИТТЯ ХМІЛЬНОГО ТА НЕ СКАЖІТЬ ЛАЙЛИВІ СЛОВА.
8. ПОЧИТАЙТЕ КУПАЛЬСЬКІ ДНІ. ЗГАДУЙТЕ ПЕРЕМОГУ ПЕРУНОВУ, ЯК ПЕРУН ПЕРЕМІГ ЗМІЯ ЗВІРА СКИПЕРА І ЯК СЕСТРАМ СВОЇМ ВІН ДАВ СВОБОДУ, ЯК ОЧИСТИВ ЇХ У ВОДАХ ВИРНЮ.
9. ПОЧИТАЙТЕ ПЕРУНІВ ДЕНЬ, ЯК ПЕРУН ДО ДІВИ СВАТАВСЯ, ЯК ПЕРУН НЯ ПЕРЕМІГ, І З НЕБА СКИНУВ БОГА ВЕЛЕСА.
10. ПОЧИТАЙТЕ ЛАДУ-МАТІНКУ І РОДУ НЕБЕСНОГО – ПОКРОВИТЕЛІВ РОДІВ РАСИ ВЕЛИКОЇ І РОДУ НЕБЕСНОГО.
11. ПІСЛЯ ЖНИВ СВОЄЇ ЗГАДУЙТЕ ПРО ДЕНЬ ЗЛАТОГОРКИ, ПОЧИТАЙТЕ ТАКОЖ ДЕНЬ ВОЛХА МНОГОМУДРОГО, СИНА ІНДРИ – ЯСНА СОКОЛА.
12. ПОЧИТАЙТЕ ДЕНЬ МАКОШІ МАТІНКИ, СВЯТОЗАРА ВЕЛИКОЇ МАТЕРІ НЕБЕСНОЇ БОГОРОДИЦІ.
13. ПОЧИТАЙТЕ ДЕНЬ ТАРХА ДАЖБОГА, ЗГАДУЙТЕ ЙОГО ОДРУЖЕННЯ.
14. ПОЧИТАЙТЕ ВЕЛИКУ ИНГЛІЮ І БОГІВ ВАШИХ, ЯКІ – СУТЬ ПОСЛАНЦІ БОГА РОДУ ЄДИНОГО.
15. ШАНУЙТЕ СТАРІСТЬ І ЗАХИЩАЙТЕ МЛАДОСТЬ. ПІЗНАВАЙТЕ МУДРІСТЬ, ЩО ЗАЛИШИЛИ ВАМ ВАШІ ПРЕДКИ.
16. КОЛО З ІНШИМИ РОДАМИ ЖИВІТЬ У ЗЛАГОДІ, ДОПОМАГАЙТЕ, КОЛИ ПРОСЯТЬ ВАС ПРО ДОПОМОГУ.
17. НЕ ЩАДІТЬ ЖИВОТА СВОГО ДЛЯ ЗАХИСТУ СВОГО ДОМУ, СВОГО РОДУ, І СВЯТОЇ ВІРИ СВОЄЇ, ДЛЯ ЗАХИСТУ СВЯТОЇ ЗЕМЛІ СВОЄЇ.
18. НЕ НАВ'ЯЗУЙТЕ СВЯТУ ВІРУ НАСИЛЬНО ЛЮДЯМ, АЛЕ ПАМ'ЯТАЙТЕ, ЩО ВИБІР ВІРИ – ОСОБИСТА СПРАВА КОЖНОГО.
19. ПОЧИТАЙТЕ ПАСХЕТЬ, І ПАМ'ЯТАЙТЕ ПРО П'ЯТНАДЦЯТИРІЧНОМУ ПЕРЕХОДІ З ДААРИИ В РАССЕНІЮ, ЯКО В ШІСТНАДЦЯТЕ ЛІТО НАШІ ПРАЩУРИ СЛАВИЛИ РІД НЕБЕСНИЙ ЗА ПОРЯТУНОК ВІД ВЕЛИКОГО ПОТОПУ.
20. ЖИВІТЬ В СОЮЗІ З ПРИРОДОЮ І НЕ ГУБИТЬ ЇЇ, БО ВОНА ОПОРА ЖИТТЯ ВАШОГО, ТА ВСЬОГО ЖИВОГО.
21. НЕ ПРИНОСЬТЕ НА АЛАТИР КРИВАВІ ЖЕРТВИ, НЕ ГНІВІТЬ БОГІВ ВАШИХ, БО БРИДКО ДЛЯ НИХ БРАТИ КРОВ НЕВИННУ ВІД СТВОРІНЬ БОЖИХ.

22. **ЗАХИЩАЙТЕ** РУКОЮ МІЦНОЮ ВАШІ КАПИЩА І СВЯТИЛИЩА, ДОПОМАГАЙТЕ ВСІМА СИЛАМИ ВИ МАНДРІВНИКАМ І КАПЕНАМ, ЩО ЗБЕРІГАЮТЬ ТАЄМНИЦЮ ДАВНЮ, СЛОВО БОЖЕ, СЛОВО МУДРЕ.
23. **НЕ** ХАРЧУЙТЕСЯ ЇЖЕЮ З КРОВ'Ю, БО БУДЕТЕ ЯКО ЗВІРІ ДИКІ, І ХВОРОБИ БАГАТО ОСЕЛЯТЬСЯ У ВАС. **ВИ** ХАРЧУЙТЕСЯ ЧИСТОЮ ЇЖЕЮ, ЩО РОСТЕ НА ПОЛЯХ, У ЛІСАХ І В САДАХ ВАШИХ, І ВИ ЗНАЙДЕТЕ ТОДІ БАГАТО СИЛИ, СИЛИ СВІТЛІ І НЕ НАЗДОЖЕНУТЬ ВАС ХВОРОБИ І БОЛІ, СТРАЖДАННЯ ЗІ СТРАЖДАННЯМИ.
24. **НЕ** СТРИЖІТЬ ВЛАСИ РУСЯВЕ, ВЛАСИ РІЗНІ І З СИВИНОЮ, БО МУДРІСТЬ БОЖУ НЕ ОСЯГНЕТЕ І ЗДОРОВ'Я ВТРАТИТЕ.
25. **ВИХОВАЙ** БАТЬКО СИНІВ З ДОЧОК, ПРИВЧИ ЇХ ДО ЖИТТЯ ПРАВЕДНОГО, ВИХОВАЙТЕ В НИХ ПРАЦЬОВИТІСТЬ, ПОВАГУ ДО МОЛОДОСТІ І ПОВАГУ ДО СТАРОСТІ. ОСВЯТИ ЇХ ЖИТТЯ СВЯТОЮ ВІРОЮ І МУДРІСТЮ ПЕРШОПРЕДКІВ.
26. **НЕ** ХВАЛІТЬСЯ СВОЄЮ СИЛОЮ ПЕРЕД СЛАБКИМИ, ЩОБ ВИХВАЛЯЛИ І БОЯЛИСЯ. **ЗНАХОДЬТЕ** СИЛУ І СЛАВУ В БИТВАХ З ВОРОГОМ.
27. **НЕ** ГЛАГОЛЬТЕ ПОМИЛКОВОГО СУПРОТИ БЛИЖНЬОГО СВОГО, ЗБЕРЕЖІТЬ ВІД ХУЛИ УСТА ВАШІ.
28. **ТВОРІТЬ** ДОБРІ ДІЯННЯ ТА НА СЛАВУ РОДУ НЕБЕСНОГО, ТА ВЕЛИКИХ ПРЕДКІВ ВАШИХ І СВЯТОЇ ЗЕМЛІ.
29. **ВРЯДИ** ДІЯННЯ СОТВОРЯЩЕ ВАМ ЛЮДИ, ТАКІ Ж СОТВОРЯШЕ І ВИ, БО КАКЖДОЕ ДІЯННЯ СВОЄЮ МІРОЮ МІРЯЄТЬСЯ.
30. **ДАРУЙТЕ** ДЕСЯТУ ЧАСТИНУ ВІД ДОСТАТКУ ВАШОГО БОГУ ЄДИНОМУ, А СОТУ ЧАСТИНУ ВІД ДОСТАТКУ ВАШІЙ ДРУЖИНІ, ЩОБ ВОНИ ОХОРОНЯЛИ ЗЕМЛЮ ВАШУ.
31. **НЕ** ВІДКИДАЙТЕ НЕЗНАЕМОЕ І НЕЗРОЗУМІЛЕ, АЛЕ ПОСТАРАЙТЕСЯ НЕЗНАЕМОЕ ПІЗНАТИ, А НЕЗРОЗУМІЛЕ ПОЯСНИТИ, БО БОГИ ДОПОМАГАЮТЬ ПРАГНУТЬ ДО ПІЗНАННЯ.
32. **НЕ** ПОЗБАВЛЯЙТЕ ЖИТТЯ БЛИЖНЬОГО, БО НЕ ВИ ЇЇ ДАЛИ, А БОГИ, АЛЕ НЕ ЩАДИТЕ ЖИТТЯ ВОРОГІВ, ЩО НАПАДАЮТЬ НА ЗЕМЛЮ ВАШУ, БО ВОНИ ПРОТИ ВОЛІ БОГІВ ПІШЛИ.
33. **НЕ** ПРИЙМАЙТЕ ПОДАРУНКИ, ПОДЯКИ ЗА ДІЯННЯ, ЩО СТВОРЕНІ ВАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДАРУ БОГІВ, І ЗА ДІЯННЯ, БО ПРОПАДЕ ДАР БОГІВ ВАМ ДАНЕ, І НЕ БУДЕ ГЛАГОЛИТЬ НІХТО, ЩО БЛАГЕ ТВОРІТЬ.

ПОЛОЖЕННЯ про обласний конкурсколендарних хліборобських обрядів «Коло Сварога»

I. Загальні положення

1. Це Положення визначає порядок проведення обласного конкурсу календарних хліборобських обрядів «Коло Сварога» (далі – Конкурс).

2. Конкурс проводиться щороку з метою формування в дітей та молоді дбайливого ставлення до культурної спадщини країни, ознайомлення з народними традиціями рідного краю, виховання національно-патріотичної самосвідомості та підготовки до професійного самовизначення.

3. Основними завданнями Конкурсу є:
пошук і підтримка обдарованої учнівської молоді;
залучення молоді до вивчення народних традицій;
розвиток творчих здібностей у дітей та учнівської молоді, формування відповідних професійних умінь і навичок;
обмін кращим досвідом організації роботи гуртків в позашкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладах;
виховання в учнівській молоді національної, естетичної та екологічної культури.

4. Конкурс проводиться на добровільних засадах і є відкритим для учнів (вихованців, слухачів) загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів Донецької області.

5. Організаційно-методичне забезпечення проведення Конкурсу здійснює Донецький обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (далі – ДОЕНЦ).

6. Інформація про проведення Конкурсу розміщується на веб-сайтах департаменту освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації, ДОЕНЦ та у засобах масової інформації.

7. Під час проведення Конкурсу обробка персональних даних учасників здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

II. Учасники Конкурсу

У Конкурсі беруть участь учні загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, професійно-технічних училищ, студенти вищих навчальних закладів індивідуально або у складі команди, віком від 7 до 23 років включно (далі – учасники), а також педагогічні працівники.

Учасники Конкурсу зобов'язані дотримуватись вимог цього Положення, умов проведення Конкурсу, норм поведінки, правил техніки безпеки.

III. Організаційний комітет Конкурсу

1. Для організації та проведення Конкурсу створюється організаційний комітет. Склад організаційного комітету затверджується наказом департаменту освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації.

2. До складу організаційного комітету входять представники департаменту освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації, ДООЕНЦ, педагогічні та науково-педагогічні працівники науково-дослідних установ, вищих начальних закладів, представники громадських організацій (за згодою).

3. Очолює організаційний комітет голова, який розподіляє повноваження членів організаційного комітету, керує роботою з організації з та проведення Конкурсу.

IV. Журі Конкурсу

1. Журі Конкурсу (далі – журі) формується з метою забезпечення об'єктивності оцінювання робіт та визначення переможців і призерів Конкурсу.

2. Журі формується з числа педагогічних і науково-педагогічних працівників загальноосвітніх, позашкільних і вищих навчальних закладів, установ та організацій (за згодою). Склад журі затверджується наказом департаменту освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації.

3. Кількість членів журі повинна бути не меншою ніж п'ять осіб. До складу журі входять: голова журі, члени та секретар журі.

V. Порядок і строки проведення Конкурсу

1. Конкурс є таким, що постійно діє. Конкурсні роботи приймаються з 1 вересня по 10 червня поточного навчального року. Підведення підсумків та нагородження переможців проходить чотири рази на рік за категоріями:

календарні хліборобські обряди зимового циклу – з 01 по 10 березня поточного навчального року;

календарні хліборобські обряди весняного циклу – з 01 по 10 червня поточного навчального року;

календарні хліборобські обряди літнього циклу – з 01 вересня по 10 жовтня поточного навчального року;

календарні хліборобські обряди осіннього циклу – з 01 по 10 грудня поточного навчального року.

2. Учасники надсилають конкурсні роботи та заявку на участь у Конкурсі (згідно з додатком) на електронну адресу donoenc@gmail.com або за місцем знаходження ДОЕНЦ: 84333, м. Краматорськ, вул. В.Стуса, 19 (з поміткою «Коло Сварога»).

3. Конкурс проводиться за чотирма віковими категоріями: молодша група (7-10 років), середня група (11-14 років), старша група (15-23 роки), педагогічні працівники.

4. Конкурс проводиться за наступними номінаціями:

творчі роботи пошуково-дослідницького характеру – можуть подаватися збірки, альманахи, науково-дослідницькі роботи, буклети, бюлетені, альбоми, звіти тощо;

відеоматеріали – учасник повинен представити відеофільм або проморолик на тему поточного етапу Конкурсу, виконаний українською або російською мовою, іншою мовою національних меншин України. Відеофільм повинен бути записаний на диск CD-R, CD-RW або DVD-R, DVD-RW у форматі AVI, MPEG4. Якщо робота виконана не українською чи російською мовою, додається переклад. На конкурс приймаються тільки авторські відеоматеріали (тобто зроблені власноруч) – не викачані з Інтернету. Тривалість відеофільму – до 15 хвилин, проморолика – 3-5 хв.

вироби декоративно-прикладного мистецтва, пов'язані з народними обрядами та звичаями;

фотоматеріали – учасник подає до 5 фотографій за темою Конкурсу форматом А4, оформлених в рамках або паспорту;

малюнки – учасник подає 1-2 малюнки за темою Конкурсу формат А4, техніка виконання довільна;

обрядові пісні можуть подаватися у аудіо-, відеозаписі з обов'язковою подачею тексту у вигляді альбому;

сценарії виховних заходів та розробки гурткових занять по вивченню обрядів та звичаїв українського народу подають педагогічні працівники.

5. Кожна робота повинна містити титульний лист або етикетку із повною інформацією про автора, керівника роботи, навчальний заклад, назву роботи.

6. Роботи оцінюються за наступними критеріями:
змістовність та відповідність темі;
оригінальність задуму;
рівень майстерності;
пізнавальне та виховне значення роботи;
ступінь емоційного впливу;
яскравість і виразність роботи;
креативний підхід;

7. За результатами Конкурсу проводяться виставки матеріалів переможців та випуск збірки отриманих матеріалів та відеоальманаху «Звичаї українського народу».

8. Підсумки кожного етапу Конкурсу оприлюднюються у засобах масової інформації.

VI. Визначення та нагородження переможців та призерів Конкурсу

1. Переможці та призери Конкурсу визначаються журі за загальною кількістю набраних ними балів.

2. Переможцем Конкурсу є учасник, який набрав найбільшу кількість балів.

3. Призерами Конкурсу є учасники, які за кількістю набраних балів посіли друге та третє місце.

4. Переможець та призери Конкурсу нагороджуються грамотами.

VII. Фінансові умови

Витрати на організацію та проведення Конкурсу здійснюються за рахунок коштів, не заборонених чинним законодавством України.

Заступник директора департаменту –
начальник управління фахової освіти,
національного виховання
та європейської інтеграції

О.П. Макаренко

Додаток до Положення про
обласний конкурс календарних
хліборобських обрядів «Коло
Сварога»

**Заявка на участь в обласному конкурсі календарних хліборобських
обрядів «Коло Сварога»**

Дані про учасника конкурсу	
Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Найменування загальноосвітнього (професійно-технічного, позашкільного) навчального закладу	
Місцезнаходження загальноосвітнього (професійно-технічного, позашкільного) закладу	
Вік	
Клас	
Номінація	
Назва конкурсної роботи	
Коротка анотація конкурсної роботи	
Контактний телефон	
Електронна адреса учасника	
Дані про керівника конкурсної роботи	
Прізвище, ім'я, по батькові,	
Посада та місце роботи керівника конкурсної роботи	
Контактний телефон, електронна адреса керівника	

(посада керівника закладу)

М.П.

(підпис)

(П.І.Б.)

Умови проведення обласного конкурсу календарних хліборобських обрядів «Коло Сварога»

Загальні положення

У 2017 році конкурс проводиться з метою формування в дітей та молоді дбайливого ставлення до культурної спадщини країни, ознайомлення з народними традиціями рідного краю, виховання національно-патріотичної самосвідомості та підготовки до професійного самовизначення.

Основними завданнями Конкурсу є:

- пошук і підтримка обдарованої учнівської молоді;
- залучення молоді до вивчення народних традицій, звичаїв, хліборобських обрядів, народних свят на території України, Донецької області, свого району або окремого села;
- розвиток творчих здібностей у дітей та учнівської молоді, формування відповідних професійних умінь і навичок;
- обмін кращим досвідом організації роботи гуртків в позашкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладах Донецької області;
- виховання в учнівській молоді національної, естетичної та екологічної культури, поваги до культурної спадщини свого народу.

Конкурс проводиться на добровільних засадах і є відкритим для учнів (вихованців, слухачів) загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів Донецької області.

Учасники Конкурсу

У Конкурсі беруть участь учні загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, професійно-технічних училищ, студенти вищих навчальних закладів індивідуально або у складі команди, а також педагогічні працівники. Вік учасників необмежений.

Учасники Конкурсу зобов'язані дотримуватись вимог Положення, умов проведення Конкурсу, норм поведінки, правил техніки безпеки.

Конкурс проводиться за чотирма віковими категоріями: молодша група (7-10 років), середня група (11-14 років), старша група (15-23 роки), педагогічні працівники.

Конкурс проводиться за наступними номінаціями:

- **«Творчі роботи пошуково-дослідницького характеру»** – можуть подаватися збірки, альманахи, науково-дослідницькі роботи, буклети, бюлетені, альбоми, звіти, презентації, фотоальбоми, банери тощо;

- **«Відеоматеріали»** – учасник повинен представити відеофільм або проморолик на тему поточного етапу Конкурсу, виконаний українською або російською мовою, іншою мовою національних меншин України. Відеофільм повинен бути записаний на диск CD-R, CD-RW або DVD-R, DVD-RW у форматі AVI, MPEG4. Якщо робота виконана не українською чи російською мовою, додається переклад. На конкурс приймаються тільки авторські відеоматеріали (тобто зроблені власноруч) – не викачані з Інтернету. Тривалість відеофільму – до 15 хвилин, проморолика – 3-5 хв.
- **«Вироби декоративно-прикладного мистецтва»**, пов'язані з народними обрядами та звичаями, виконані у різноманітних техніках (плетіння, художня обробка деревини, в'язання, вишивка, макраме, фріволіте, канзаши та ін.) та з використанням різноманітних матеріалів (глини, соломи, сіна, очерету, тканини, каменів, ракушок, шпагату, пряжі, вторинних матеріалів, скла, гілок, коренів, паперу тощо);
- **«Фотографія»** – учасник подає до 5 фотографій за темою Конкурсу у форматі А4, А3, оформлених в рамках або паспорту, можлива подача фотографії у вигляді колажу, що буде оцінюватись додатково
- **«Малюнок»** – учасник подає 1-2 малюнки за темою Конкурсу форматів А4, А3, техніка виконання довільна, можлива подача плакатів або стіннівок у форматах А1, А2, що буде оцінюватись додатково;
- **«Обрядові пісні»** можуть подаватися у аудіо-, відеозаписі з обов'язковою подачею тексту у вигляді альбому, або пісенника з нотами та текстом;
- **«Сценарії»** - виховних заходів та розробки гурткових занять по вивченню обрядів та звичаїв українського народу подають педагогічні працівники.

Кожна робота повинна містити титульний лист або етикетку із повною інформацією про автора, керівника роботи, навчальний заклад, назву роботи.

Роботи оцінюються за наступними критеріями:

- змістовність та відповідність темі – 20 балів;
- оригінальність задуму – 15 балів;
- рівень майстерності – 20 балів;
- пізнавальне та виховне значення роботи – 15 балів;
- ступінь емоційного впливу – 10 балів;
- яскравість і виразність роботи – 10 балів;
- креативний підхід – 10 балів.

Загальна кількість балів, що може отримати учасник – 100 балів.

За результатами Конкурсу проводяться виставки матеріалів переможців, випуск збірки отриманих матеріалів та відеоальманаху «Звичаї українського народу».

За результатами чотирьох етапів у грудні поточного року визначається абсолютний переможець, у лютому 2018 року проводиться фестиваль «Коло Сварога», найактивніші учасники направляються для участі у Всеукраїнському фестивалі «Скарбниці народної духовності. Українська паляниця».

Отримані матеріали висвічуються на сайті ДООЕНЦ та формуються у збірки серії «Коло Сварога».

Підсумки кожного етапу Конкурсу оприлюднюються у засобах масової інформації.

Визначення та нагородження переможців та призерів Конкурсу

1. Переможці та призери Конкурсу визначаються журі за загальною кількістю набраних ними балів.
2. Абсолютним переможцем Конкурсу є учасник, який набрав найбільшу кількість балів за результатами чотирьох етапів.
3. Призерами Конкурсу є учасники, які за кількістю набраних балів посіли друге та третє місце.
4. Переможець та призери Конкурсу нагороджуються грамотами та призами.

Терміни проведення Конкурсу

Конкурс є таким, що постійно діє. Розпочинається конкурс 14 січня поточного року із Свята Василя, що дає початок новому року, а закінчується 13 січня наступного року Святом Меланки, що вважається останнім днем Колороку. Підведення підсумків та нагородження переможців проходить чотири рази на рік за категоріями:

- календарні хліборобські обряди зимового циклу – з 01 по 10 березня поточного навчального року;
- календарні хліборобські обряди весняного циклу – з 01 по 10 червня поточного навчального року;
- календарні хліборобські обряди літнього циклу – з 01 вересня по 10 жовтня поточного навчального року;
- календарні хліборобські обряди осіннього циклу – з 01 по 10 грудня поточного навчального року.

Учасники надсилають конкурсні роботи та заявку на участь у Конкурсі (згідно з додатком) на електронну адресу doenoenc@gmail.com або за місцем знаходження ДООЕНЦ: 84333, м. Краматорськ, вул. В.Стуса, 19 (з поміткою «Коло Сварога») поетапно:

- I етап – до 28 лютого 2017 року;
- II етап – до 31 травня 2017 року;
- III етап – до 31 серпня 2017 року;
- IV етап – до 30 листопада 2017 року.

В.о.директора ДООЕНЦ _____ Н.П.Александрова

Список рекомендованих джерел

1. Бойківщина: Іст.-етногр. дослідження / За ред- Ю. Г. Гошка. К., 1983.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. - К.: Довіра, 1992.
3. Войтович Валерій Миколайович. Міфи та легенди давньої України. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан. 2005. — 392 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. У 2-Х томах. - К., 1991.
5. ВортманД. Я.. Сварог // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 468. — ISBN 978-966-00-1290-5.
6. Горленко В. Ф., Бойко І. Д., Купицький О. С. Народна землеробська техніка українців. К., 1971.
7. Гуцульщина: Іст.-етногр. дослідження / За ред. Ю. Г. Гошка. К., 1987.
8. Довженко В. Й. Землеробство Древньої Русі. К., 1961.
9. Енциклопедія Українознавства. В двох томах. Загальна частина. - Том 1. - К.,1994.
10. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. В десяти томах. - Львів, 1993-1994.
11. Етнографія України. Навчальний посібник. / За ред. С.А. Макарчика. - Львів, Світ, 1994.
12. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. - К.: Молодь, 1989.
13. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. - К.: Обереги, 1991.
14. Історія українські культури. / За заг. ред. І.Крип'якевича. - К.: Либідь, 1994.
15. Килимник С. Український рік у народних звичаях, в історичному освітленні. В 2-х книгах. - К.: Обереги, 1993-1994.
16. Культура і побут населення України. Навч. посібник. / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. - К.: Либідь, 1983.
17. Лозко Г. Українське язичництво. - К., 1994.
18. Лозко Г. Українське народознавство. – К., 1995.
19. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. - К., 1991.
20. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. - К., 1991.
21. Павлюк С. П. Народна агротехніка українців Карпат другої половини ХІХ початку ХХ ст. К., 1986.
22. Павлюк С. П. Традиційне хліборобство України: Агротехнічний аспект. К., 1991.
23. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології: — К.: Укр. письменник, 1993. — 63 с.

24. Полесьє: Матеріальна культура. К., 1988.
25. Пономарьов А. Українська етнографія. Курс лекцій. - К.: Либідь, 1994.
26. Скуратівський В. Берегиня. - К., 1987.
27. Скуратівський В. Наш національний феномен // Берегиня. 1992, N11.
28. Скуратівський В. Обереги пам'яті. - К.: Скарбниця, 1992.
29. Скуратівський В. Покуть. - К.: Довіра, 1982.
30. Супруненко В.П. Народина: Витоки нації; символи, вірування, звичаї та побут українців. - Запоріжжя: МП "Берегиня - СП "ФАЄЗ", 1993.
31. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. (упор. С.В.Ульяновська) - К.: Либідь, 1993.
32. Українська минувшина і ілюстрований етнографічний довідник. / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. - К.: Либідь, 1993
33. Українці - народні вірування, повір'я, демонологія, (упор. А.П. Пономарьов) - К.: Либідь, 1991.
34. Храплива-Щур А. Українські народні звичаї в теперішньому побуті. - К., 1993.
35. <http://hram.in.ua/biblioteka/pratsi-mytr-ilariona-ohienka/54-book54/209-title468>
36. <http://ua.textreferat.com/referat-9556-4.html>.
37. <http://oru.org.ua/index.php/bogoznavstvo/statti/387-kult-svaroha-u-slovan.html>
38. <http://bashtanschina.narod.ru/bashtanschina/kyltyra/obradi.htm>
39. <http://yaro.dp.ua/sva.html?page=5>

Навчальне видання

КОЛО СВАРОГА

Збірка інформаційних та методичних матеріалів
на допомогу керівникам гуртків,
педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, учням
по підготовці до обласного конкурсу хліборобських обрядів
«Коло Сварога»

Схвалено для використання у позашкільних навчальних закладах методичною
радою Донецького обласного еколого-натуралістичного центру (протокол №1
від 19.01.2017 року)

Матеріал зібрала та підготувала до печаті Гнибіда О.А., методист Донецького
обласного еколого-натуралістичного центру

Відповідальний за випуск: Гнибіда С.А., методист Донецького обласного
еколого-натуралістичного центру

Ілюстрація обкладинки: «Сварог». Худ. Б. М. Ольшанський

Художній редактор: Гнибіда А.С., керівник гуртків ДООЕНЦ, художник-
оформлювач

Технічний редактор: Мельничайко А.В., керівник гуртків ДООЕНЦ

Комп'ютерна верстка: Гнибіда А.С., керівник гуртків ДООЕНЦ

Донецький обласний еколого-натуралістичний центр, 2017

